

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่จำแนกลักษณะผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด และการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการกำหนดกรอบแนวความคิดในการศึกษารั้งนี้ โดยแยกศึกษาตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด
- แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด
- แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำ
- แนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

2. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

- การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในต่างประเทศ
- การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ในประเทศไทย
  - ก. กระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง
  - ข. ขั้นตอนและวิธีดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง
  - ค. ผลการดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง
  - ง. ปัญหาในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. กรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

วิวัฒนาการของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

วัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญา มีวิวัฒนาการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 4 ยุคด้วยกัน คือ

- (1) ยุคก่อนสำนักคลาสสิก (Pre-Classical School)
- (2) ยุคสำนักคลาสสิก (Classical School)
- (3) ยุคสำนักคลาสสิกใหม่ (Neo-Classical School)
- (4) ยุคสำนักกิตาเลียน (Italian School)

(1) ยุคก่อนสำนักคลาสสิก (Pre-Classical School)
 การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดของมนุษย์ในยุคเริ่มแรกทางประวัติศาสตร์ มีลักษณะเป็นการเรียกร้องความยุติธรรมตามธรรมชาติ ในลักษณะตาต่อตา ฟันต่อฟัน การเรียกร้องความยุติธรรมตามธรรมชาติเช่นนี้ ก่อให้เกิดการเรียกร้องที่ยืดเยื้อ และแพร่ขยายลูกกลมจากบุคคลเป็นครอบครัวและเป็นชุมชนได้ ดังนั้นจึงเกิด “ระบบคนคนกลาง” (Impartial third party) ขึ้น เพื่อทำการไกล่เกลี่ยตัดสินให้ฝ่ายถูกทำร้ายหรือที่ได้รับความเสียหายได้รับการชดใช้ความเสียหาย (Expiation)

ในสมัยกรีกความคิดในเรื่องสังคม การเมือง และปรัชญารุ่งเรืองขึ้น ทางด้านการลงโทษก็เช่นเดียวกัน มีการถกเถียงกันว่าการลงโทษอย่างไรจึงจะยุติธรรมหรือพอเหมาะและควรลงโทษผู้กระทำผิดเพื่อความประสงค์อะไร ดังเช่นความคิดของอริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า การลงโทษต้องยุติธรรมได้สัดส่วนกับการกระทำผิด

ในสมัยโรมัน นักปราชญ์โรมันได้รับแนวความคิดของกรีกด้านปรัชญา ความยุติธรรม และกฎหมายธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักสโตอิก (Stoicism) ในเรื่องการลงโทษโดยมีแนวความคิดว่าควรจำกัดการลงโทษไม่ให้มากเกินไปกว่าความเสียหายที่ได้รับ

ในสมัยกลาง (Middle Age) แนวความคิดด้านคริสตศาสนาเข้าครอบงำแนวความคิดอื่นหมด ในด้านการลงโทษที่เช่นเดียวกันถือว่าการกระทำผิดเป็นบาป ดังนั้น ความประสงค์ในการลงโทษจึงเป็นการขจัดสิ่งชั่วร้าย เป็นการไถ่บาปต่อพระเจ้า ทำให้ผู้กระทำผิดเป็นผู้บริสุทธิ์ ทฤษฎีความประสงค์ของการลงโทษที่มีแนวความคิดเช่นนี้ เรียกว่า “ทฤษฎีไถ่บาป” (Sin Theory) อย่างไรก็ตาม ลักษณะการลงโทษในสมัยกลางก็ยังเป็นการลงโทษซึ่งเป็นไปตามอำเภอใจของผู้ตัดสิน

และยังเป็นโทษที่ทารุณโหดร้ายอยู่ ในตอนกลางของสมัยกลางครอบงำทางความคิด และความเชื่อโดยศาสนจักรไม่สามารถด้านความคิดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น จากความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ ยุโรปในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา และปฏิรูปอันเป็นสมัยต่อจากสมัยกลาง จึงเป็นช่วงระยะเวลาของการปฏิบัติความคิด และความเชื่อดั้งเดิม ในด้านการลงโทษก็มีการคัดค้านการลงโทษซึ่งเป็นไปตามอำเภอใจและทารุณโหดร้าย

(2) ยุคสำนักคลาสสิก (Classical School)

สำนักคลาสสิกเกิดในตอนปลายศตวรรษที่ 18 ทั้งนี้เพื่อที่จะคัดค้านการลงโทษซึ่งเป็นไปตามอำเภอใจและทารุณโหดร้ายของผู้ตัดสิน การคัดค้านการลงโทษตามอำเภอใจ และทารุณโหดร้ายนี้ เริ่มต้นจากความคิดของซีซาร์ เบคคาเรีย (Cesare Beccaria) ชาวอิตาลีเขียนที่เขียนหนังสือชื่อ On Crime and Punishment ในหนังสือนี้วางหลักเกณฑ์ในการคำนวณโทษและเหตุผลในการลงโทษเอาไว้ โดยสรุปว่า การลงโทษนั้นควรจะทำด้วยความมุ่งหมายอันสำคัญที่สุดคือ เพื่อป้องกันอาชญากรรม และเพื่อที่จะป้องกันมิให้การลงโทษผู้กระทำผิด เป็นไปตามอารมณ์ของผู้ลงโทษ

ฉะนั้น การลงโทษจึงจะต้องทำโดยเปิดเผย รวดเร็ว และสมควรแก่ความจำเป็น โดยให้มีความหนักเบา เป็นไปตามส่วนแห่งความร้ายแรงของอาชญากรรมนั้น และโทษที่จะลงนี้ ต้องเป็นโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมาย และด้วยความหนักเบาตามที่กำหนดไว้อย่างแน่นอนโดยกฎหมายด้วย

นอกจากซีซาร์ เบคคาเรีย ก็มีเจอร์รามี เบนธัม (Jeremy Bentham) ชาวอังกฤษ และ เอ็มมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ชาวเยอรมัน โดยสรุปความคิดของสำนักคลาสสิกนี้ ต้องการที่จะจำกัดการลงโทษตามอำเภอใจและโหดร้าย

ความประสงค์ของการลงโทษตามสำนักคลาสสิกนี้ได้แยกออกเป็น 2 ทฤษฎี คือ

- ทฤษฎีลงโทษสาสม (Retributive Theory) ซึ่งเห็นว่าการลงโทษควรมีความประสงค์เพื่อลงโทษให้สาสมแก่ความคิด หรือลบล้างความชั่ว ดังนั้น จึงต้องลงโทษผู้กระทำความผิดให้เทียบเท่ากับความผิดที่เขากระทำขึ้น

- และทฤษฎีลงโทษเพื่อป้องกัน (Preventive Theory) ซึ่งเห็นว่า การลงโทษควรมีความประสงค์เพื่อเป็นการป้องกันสังคม โดยป้องกันมิให้บุคคลทั่วไปกระทำความผิดเหมือนผู้ถูกลงโทษหรือป้องกันเฉพาะมิให้ผู้กระทำความผิดคิดจะกระทำความผิดซ้ำเพราะกลัวโทษ

สำนักคลาสสิกยึดถือความคิดทางปรัชญาของลัทธิเจตจำนงอิสระ (Free Will) โดยเห็นว่าบุคคลมีเจตจำนงเสรีที่จะกระทำความผิดก็ได้ที่ตนเห็นสมควร และถูกต้องเป็นไปตามความพอใจของตนเอง โดยเหตุนี้มนุษย์จึงมีทางเลือกที่จะกระทำ หรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

และเมื่อมนุษย์มีทางเลือกมนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ถ้าหากว่าตนเลือกกระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย ลัทธิเจตจำนงอิสระเป็นพื้นฐานของสำนักคลาสสิก

(3) ยุคสำนักคลาสสิกใหม่ (Neo-Classical School)

สำนักคลาสสิกใหม่เกิดขึ้น ในศตวรรษที่ 19 ซึ่งผู้นำทางความคิดคือ กิเซต์ (Guizet) และยูฟโฟร (Jouffro) ชาวฝรั่งเศส ความคิดของสำนักนี้ ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับความคิดของสำนักคลาสสิกเดิม เพียงแต่ได้โต้แย้งความคิดของสำนักคลาสสิกเดิม 2 ประการ คือ

1) สำนักคลาสสิกใหม่ เห็นว่า คนทุกคนอาจมีเจตจำนงอิสระไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้น ความรับผิดชอบของการกระทำของบุคคลจึงอาจไม่เท่าเทียมกันได้ เช่น ผู้เยาว์และผู้วิกลจริตย่อมมีเจตจำนงอิสระน้อยกว่าบุคคลธรรมดา เนื่องจากการใช้เหตุผล และสติปัญญาของบุคคลเหล่านี้มีจำกัด ดังนั้นการลงโทษจึงต้องน้อยกว่าบุคคลธรรมดา

2) สำนักคลาสสิกใหม่ เห็นว่า ความประสงค์ของการลงโทษควรจะประกอบกัน ทั้งความคิดของทฤษฎีการลงโทษเพื่อให้สาสม ซึ่งเห็นว่าการลงโทษควรกระทำไปเพื่อความยุติธรรม โดยเท่าเทียมกับความผิด และความคิดของทฤษฎีลงโทษเพื่อป้องกัน ซึ่งเห็นว่าการลงโทษควรกระทำไปเพื่อเป็นเครื่องมือป้องกันสังคม ดังนั้น แนวความคิดของสำนักคลาสสิก จึงเห็นว่าการลงโทษจะต้องได้สัดส่วนกับความผิด และไม่รุนแรงเกินไปและยอมให้ลดโทษกันได้

ผลจากความคิดของสำนักคลาสสิกใหม่นี้ จะเห็นได้ว่าประเทศต่าง ๆ มีการบัญญัติกฎหมายให้มีโทษขั้นสูงและต่ำในความผิดแต่ละความผิด เพื่อให้ผู้พิพากษาได้ใช้ดุลยพินิจลงโทษได้อย่างเหมาะสม

(4) ยุคสำนักอิตาเลียน (Italian School)

ผู้ที่เป็นบุคคลสำคัญในสำนักอิตาเลียนนี้มี ลอมโบโซ (Lombroso) กาโรฟาโล (Garofalo) และเฟอริ (Ferri) ทั้งสามคนนี้เป็นชาวอิตาเลียน แนวคิดของสำนักนี้หักเหจากแนวความคิดของสำนักคลาสสิก และสำนักคลาสสิกใหม่ ในเรื่องความประสงค์ของการลงโทษนั้น สำนักอิตาเลียนเห็นว่าไม่สมควรลงโทษเพื่อให้สาสม เนื่องจากการลงโทษแบบนี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และไม่เห็นด้วยกับการลงโทษสูงตามทฤษฎีลงโทษเพื่อป้องกัน โดยเห็นว่าการลงโทษสูงตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันมิให้มีผลในการป้องกัน เนื่องจากว่าบางคนถึงแม้จะถูกลงโทษแล้ว ก็ยังทำความผิดซ้ำ และในประเทศที่ได้เพิ่มโทษให้สูงขึ้น ก็ไม่ปรากฏว่าอาชญากรรมได้ลดลงแต่อย่างใด

ดังนั้น ความประสงค์ของการลงโทษตามสำนักอิตาเลียน จึงเห็นควรลงโทษเพื่อตัดแปลงไม่ให้ผู้กระทำผิดกระทำผิดซ้ำจะดีกว่า ทฤษฎีของสำนักอิตาเลียนนี้ จึงอาจเรียกว่า “ทฤษฎีลงโทษเพื่อแก้ไข” (Reformative Theory)

ผลการศึกษาของสำนักอิตาเลียนนี้ ทำให้มีการพิจารณาถึงตัวผู้กระทำผิดกันมากขึ้น โดยให้มีการลงโทษเหมาะกับตัวอาชญากรไม่ใช่เหมาะกับความผิด (Punishment to fit the Criminal not the Crime) นอกจากนี้ ยังมีการคิดค้นวิธีการลงโทษซึ่งทำให้สามารถแก้ไขตัวผู้กระทำผิด ดังเช่นแนวความคิดในเรื่องการลงโทษที่ไม่มีกำหนดระยะเวลา (Indeterminate Sentence) หรือการคุมประพฤติ (Probation) มาใช้ นอกจากนี้ ยังมีการปรับปรุงแก้ไขระบบเรือนจำ และระบบการลงโทษให้เหมาะสมกับนักโทษมากขึ้น

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ประวัติความคิดเกี่ยวกับความประสงค์ของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ได้มีวิวัฒนาการไปเรื่อย ๆ ตามประวัติศาสตร์วิวัฒนาการเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด แต่ละทฤษฎีย่อมมีอิทธิพลเหนือกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศแล้วแต่ว่าเห็นด้วย กับความคิดใด

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

สำนักปฏิฐานนิยม

ในช่วงต้น ค.ศ. 1800 ได้เกิดการเปลี่ยนแนวคิดทางอาชญาวิทยา ซึ่งแต่เดิมสำนักแบบดั้งเดิมเชื่อว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่สามารถใช้ในการข่มขู่ยับยั้งพฤติกรรมกระทำความผิดได้ เพราะในกฎหมายได้มีการระบุถึงพฤติกรรมที่ไม่สามารถกระทำได้ และกำหนดบทลงโทษไว้อย่างชัดเจน ดังนั้น จึงมุ่งให้ความสำคัญในการตีความตามกฎหมายเป็นไปอย่างเคร่งครัด แต่สำนักปฏิฐานนิยมมิได้คิดเช่นนั้น แต่ได้นำปัญหาเรื่อง “การรับผิดชอบ” หรือ “การรับผิดชอบ” (Responsible) ต่อพฤติกรรมอาชญากรรมที่เกิดขึ้นมาประกอบกับสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการพิจารณาโทษด้วย และสำนักปฏิฐานนิยมยังมีความคิดว่าการลงโทษไม่ได้ทำให้อาชญากรรมลดลงแต่อย่างใด แต่สำนักนี้จะกล่าวหรือให้ความสำคัญแก่ตัวผู้กระทำความผิด คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ให้สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นคนดีกลับคืนสู่สังคมได้เหมือนเดิม เพราะมีความเชื่อว่าคนกระทำความผิดต้องมีสาเหตุจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ กดดันให้คนกระทำความผิด (สุตสงวน สุธีสร, 2547, น. 103)

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Rehabilitation)

นักอาชญาวิทยาสำนัก Positive School ซึ่งมี ซีซาร์ ลอมโบโซ (Cesare Lombroso) (ค.ศ. 1835-1909) เป็นผู้นำ เห็นว่าอาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในสังคม เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟาร์อง ฟ้าผ่า พายุพัด เป็นต้น โดยผู้ประกอบอาชญากรรมหาได้มีเจตนาที่จะกระทำความผิดกฎหมายไม่ เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ประกอบอาชญากรรมไม่ได้มีเจตนาประกอบ

อาชญากรรม การลงโทษผู้ประกอบอาชญากรรมตามโทษที่กฎหมายกำหนดไว้จึงน่าจะเป็นการไม่ถูกต้อง นักอาชญาวิทยาสำนักนี้ เน้นการศึกษาที่ตัวผู้กระทำผิด เพื่อจะค้นหาสาเหตุ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ว่าเพราะเหตุใดจึงกระทำผิดกฎหมายและพบว่าสาระสำคัญอยู่ในร่างกายของผู้กระทำผิดนั่นเอง คือเป็นอิทธิพลของพันธุกรรม จนตั้งเป็นทฤษฎีอาชญากรรมโดยกำเนิดขึ้น นักอาชญาวิทยาสำนักนี้มีส่วนทำให้ทฤษฎีของสำนักนี้แพร่หลาย คือ เอนริโก เฟอร์รี (Enrico Ferri ค.ศ. 1856-1929) และราฟาเอล การ์โอฟโร (Raffaele Garofalo ค.ศ. 1852-1934)

นักอาชญาวิทยาสำนักนี้เน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล เพื่อแก้ไขฟื้นฟูให้เป็นคนดี หลักการใหญ่อีกข้อหนึ่งคือ การลงโทษให้เหมาะสมกับบุคคล วิธีการที่ใช้นั้นเน้นการวิเคราะห์หาสาเหตุของการกระทำความผิด เมื่อพบสาเหตุแล้วให้แก้ไขที่สาเหตุนั้น เมื่อแก้ไขได้ผู้กระทำความผิดก็จะไม่กระทำความผิดอีกต่อไป การแก้ไขผู้กระทำความผิดทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขภายในตามแขนงที่ตนศึกษาอบรมมา เช่น จิตวิทยา จิตเวชศาสตร์ สังคมวิทยา สังคมสงเคราะห์และอาชญาวิทยา เป็นต้น (ชาย เสวิกุล, 2517, น. 71-72)

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดก็มีที่มาจากทฤษฎีของนักอาชญาวิทยาสำนัก Positive School ดังกล่าว โดยมีแนวคิดขั้นพื้นฐานว่า ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ป่วยหรือสังคมที่ผู้กระทำความผิดอยู่อาศัยเป็นสังคมที่ป่วย เพราะฉะนั้นการแก้ไขผู้กระทำความผิดให้เป็นคนดี ต้องมีหลายขั้นตอน ดังนี้

- (1) ตรวจสอบหาสาเหตุของปัญหา
- (2) วิเคราะห์หาสาเหตุ
- (3) แก้ไขที่สาเหตุนั้น

วิธีการแก้ไขเน้นที่การแก้ไขเป็นรายบุคคล เป็นรายกลุ่มดังกล่าวมาแล้ว มีองค์ประกอบที่ใช้ในการแก้ไขฟื้นฟู 4 ประการ คือ

1. ผู้รับการแก้ไข (Client) เป็นใคร มีปัญหาอะไร เข้าใจปัญหาและร่วมมือในการแก้ไข ปัญหาหรือไม่ ในที่นี้ผู้รับการแก้ไขอาจเป็นผู้ถูกคุมความประพฤติ นักโทษในเรือนจำหรือผู้ถูกพักการลงโทษ อย่างไม่อย่างหนึ่งก็ได้
2. ผู้แก้ไข (Change Agent) เป็นใครมีความรู้และประสบการณ์ในวิชาชีพมากน้อยแค่ไหน ในที่นี้ผู้แก้ไขอาจเป็นพนักงานคุมประพฤติ พนักงานราชทัณฑ์ พนักงานพักการลงโทษ จิตแพทย์ หรือนักจิตวิทยา แล้วแต่ว่าผู้รับการแก้ไขเป็นใคร
3. สถานที่แก้ไข (Correctional Setting) เป็นสถานที่อะไร เช่น บ้านของผู้กระทำผิดหรือเรือนจำ แต่ละแห่งเอื้ออำนวยต่อการใช้วิธีการแก้ไขแบบใด

4. วิธีการแก้ไข (Correctional Methods) จะใช้วิธีการแก้ไขเป็นรายคนหรือเป็นรายกลุ่มและถ้าจะใช้ทฤษฎีใดในหลาย ๆ ทฤษฎี เช่น ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีแก้ไขแบบครอบครัวหรือทฤษฎีแบบกลุ่มที่มีผู้นำ เป็นต้น เพื่อให้เหมาะสมกับผู้รับการแก้ไขและสถานที่แก้ไขปัญหา อีกประการหนึ่งในการนำวิธีการแก้ไขเป็นรายบุคคล และรายกลุ่มไปใช้ในสถานที่ควบคุม เช่น เรือนจำ การใช้วิธีการดังกล่าวเกือบเป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุผลคือ

- จำนวนผู้ต้องโทษมีจำนวนมากจนไม่อาจแก้ไขเป็นรายบุคคลได้
- เจ้าหน้าที่แก้ไข ไม่ได้มีความรู้ในวิธีการแก้ไข
- สถานที่ไม่ได้ออกแบบไว้สำหรับการแก้ไข แต่ออกแบบไว้สำหรับการลงโทษ

แนวความคิดในการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู จึงเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสคนกลับตัว ให้โอกาสแก้ไขปรับปรุงตัว โดยการทำให้คนที่ทำผิดไม่ให้เกิดตัวลึกลงไปสู่การกระทำผิดมากขึ้น ทั้งนี้โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำผิดถูกลงโทษ ในลักษณะที่เป็นการทำลายคุณลักษณะหรือศักยภาพในการกลับเข้าสู่สังคมของเขา โดยการใช้มาตรการลงโทษที่ไม่ทำให้เกิดรอยมลทิน และได้รับชดเชยจากผู้กระทำผิดอื่น ๆ วิธีการดังกล่าวได้แก่ การใช้มาตรการในชุมชนอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้ผู้กระทำผิดได้รับผลกระทบทางลบในเรือนจำ นอกจากนี้ยังใช้วิธีเลี้ยงโทษจำคุกในกรณีที่เขาไปรับโทษในเรือนจำมาระดับหนึ่งแล้ว ก็ให้อยู่ในเรือนจำให้น้อยที่สุด เพื่อได้รับผลกระทบน้อยที่สุด โดยวิธีการพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษ หรือการทำงานสาธารณะ และศูนย์ควบคุม ในขณะที่พวกที่ใช้วิธีการจำคุกในเรือนจำก็ให้การอบรมแก้ไขโดยฝึกวิชาชีพ ให้การศึกษาอบรมทางศีลธรรมและศาสนา การจัดสวัสดิการ การให้การบำบัดแก้ไขเป็นกลุ่ม และรายบุคคล ทั้งนี้ เพื่อมุ่งแก้ไขสาเหตุที่ทำให้ผู้กระทำผิดมีความบกพร่องและเป็นเหตุให้กระทำผิด

อย่างไรก็ตาม การแก้ไขผู้กระทำผิดในปัจจุบัน แม้จะเป็นแนวทางที่ยอมรับกันในวงวิชาชีพโดยทั่วไป แต่ก็ยังเป็นที่ยสงสัยว่าจะได้รับผลตามประสงค์เพียงไร เพราะการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดจะมีอุปสรรคหลายประการ คือ

1. ผู้กระทำผิดได้สูญเสียบุคลิกภาพไปแล้ว โดยถูกหล่อหลอมชดเชยให้มีบุคลิกลักษณะเช่นนั้นมาเป็นเวลานาน แต่ใช้เวลาในเรือนจำไม่นาน ในการที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับคืนมา และปรับตัวเข้ากับคนทั่วไปในสังคมนั้นทำได้ยาก

2. การลงโทษเพื่อการแก้ไขขัดกับความรู้สึกของคนในสังคมว่าผู้กระทำผิดไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าคนทั่วไป ตามหลักของ เบ็นทัม (Bentham) ที่เรียกว่า “หลักการได้รับประโยชน์ที่น้อยกว่า” (Principle of Less Eligibility) ทั้งนี้เพราะคนโดยทั่วไป จะเห็นว่าเป็นการไม่เป็นธรรมที่ผู้กระทำผิดจะได้รับประโยชน์มากกว่าคนอื่น เช่น ผู้กระทำผิดจะได้รับการอบรมแก้ไขฝึกวิชาชีพ

สวัสดิการ อาหารที่อยู่อาศัย ตลอดจนการศึกษา การหางาน ในขณะที่คนโดยทั่วไปในสังคมอีกจำนวนมากไม่ได้รับบริการดังกล่าว

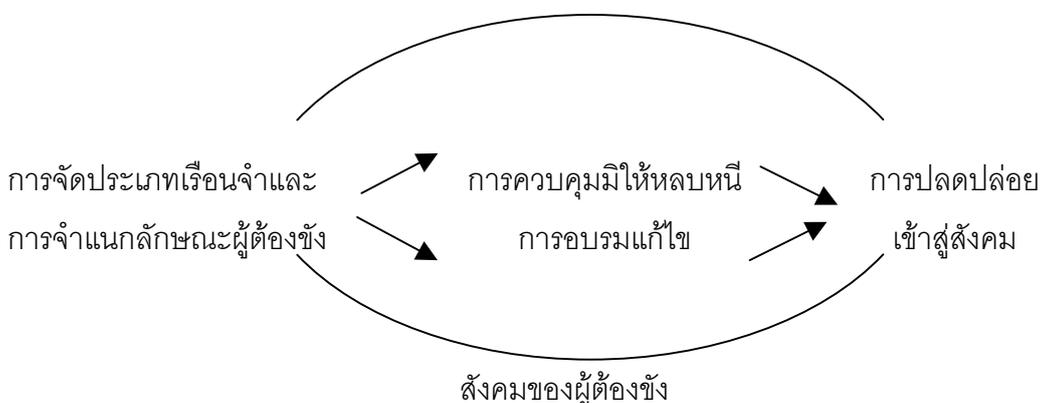
3. การแก้ไขฟื้นฟูเหมาะสำหรับผู้กระทำผิดบางประเภทเท่านั้น เช่น ผู้กระทำผิดครั้งแรก ซึ่งได้กระทำผิดไปเพราะอารมณ์ชั่ววูบ หรือโดยพลังพลาด หรือทำไปเพราะความจำเป็น การแก้ไขฟื้นฟูไม่ให้เกิดซ้ำขึ้นอีก ย่อมมีทางสำเร็จได้มาก แต่สำหรับผู้กระทำผิดที่เคยกระทำผิดและเคยถูกลงโทษมาแล้วหลายครั้งแล้ว หรือพวกอาชญากรอาชีพ หรือพวกทำผิดติดนิสัย โอกาสที่จะแก้ไขฟื้นฟูกลับตัวย่อมจะเป็นไปได้ยาก

แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำ

การใช้เรือนจำ เพื่อเป็นมาตรการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ได้มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลาเกือบสองศตวรรษ โดยได้มีการนำมาใช้แทนการลงโทษต่อเนื่องต่อตัว เช่น การทรมานหรือการเขี่ยย่นตี การใช้เรือนจำในยุคแรก ๆ เน้นการลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนและข่มขู่ยับยั้ง แต่ต่อมาในระยะหลังได้หันมาเน้นในเรื่องการแก้ไขอบรมให้กลับเข้าสู่สังคม รูปแบบและกิจกรรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำจึงได้เปลี่ยนแปลงไป จากการเน้นการควบคุมอย่างเคร่งครัดมาสู่การจัดกิจกรรมในเชิงแก้ไข เช่น การให้การศึกษา การฝึกวิชาชีพ และการจัดสวัสดิการต่าง ๆ (นันทิจิตสว่าง, ม.ป.ป., น. 43-79) การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำ นั้น อาจแยกพิจารณาเป็นหัวข้อต่าง ๆ ตามภาพที่ 1 ได้ ดังนี้

ภาพที่ 2.1

กระบวนการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ

กระบวนการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำดังกล่าวนี้ เริ่มจากการจัดประเภทเรือนจำ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การควบคุมมิให้หลบหนี การอบรมแก้ไขไปจนถึงการปลดปล่อย ซึ่งแยกพิจารณาตามหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) การจัดประเภทเรือนจำและการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การที่จะควบคุมผู้ต้องขังไว้เพื่อการอบรมแก้ไขนั้น จำเป็นจะต้องมีการจัดประเภทเรือนจำเพื่อแยกปฏิบัติให้เหมาะสมกับผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ แต่การจะจัดเรือนจำแยกเป็นประเภทใดบ้างนั้นขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการที่นำมาใช้ในการจัดประเภท

เกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการจัดประเภทเรือนจำที่สำคัญ ได้แก่ เกณฑ์เกี่ยวกับระดับความมั่นคงของเรือนจำ และเกณฑ์การจัดประเภทเรือนจำตามวัตถุประสงค์ของงานเรือนจำ ซึ่งพิจารณาได้ดังนี้

การจัดประเภทเรือนจำตามระดับความมั่นคง

การจัดเรือนจำในลักษณะนี้ เป็นรูปแบบของการจัดประเภทเรือนจำที่ยึดถือเกณฑ์ด้านความมั่นคงแข็งแรงในการควบคุมที่ลดหลั่นไปตามความมั่นคงแข็งแรงของเรือนจำ และความร้ายแรงของการกระทำผิดและระยะเวลาที่ถูกลงโทษ การจัดเรือนจำตามระดับความมั่นคงนี้ นิยมจัด 3 ระดับ คือ

เรือนจำระดับความมั่นคงสูง (Maximum Security Prison)

เป็นเรือนจำที่เน้นการควบคุมเป็นหลัก ใช้สำหรับคุมขังผู้กระทำผิดที่มีลักษณะร้าย มีโทษสูงหรือกระทำผิดโดยสันดาน เรือนจำประเภทนี้จะประกอบด้วยกำแพงสูง มีเรือนนอนที่เข้มแข็ง จัดห้องขังเป็นสัดส่วน มีอุปกรณ์แจ่งเหตุร้ายและเครื่องมือสังเกตความเคลื่อนไหวของผู้กระทำผิดภายในเรือนจำอย่างทั่วถึง รวมทั้งมีเจ้าหน้าที่ถืออาวุธบนป้อมยาม และเจ้าหน้าที่ตรวจตราดูแลการเข้าออกและควบคุมผู้กระทำผิดอย่างใกล้ชิด การอบรมฝึกวิชาชีพแก่ผู้กระทำผิดก็จัดดำเนินการเฉพาะภายในเรือนจำ/ทัณฑสถานเท่านั้น

เรือนจำระดับความมั่นคงปานกลาง (Medium Security Prison)

เป็นเรือนจำที่มีความมั่นคงรองลงมา เน้นการควบคุมพอสมควร แต่ยังไม่เป็นเรือนจำเปิด ใช้ควบคุมผู้กระทำผิดที่มีความร้ายแรงน้อยกว่าประเภทแรก หรือเป็นผู้กระทำผิดที่ผ่านเรือนจำที่มีความมั่นคงสูงมาแล้ว เมื่อโทษลดลงมาก็นำมาทำการควบคุมไว้ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย การควบคุมมากกว่าเรือนจำระดับความมั่นคงสูงสุด การฝึกอาชีพแก่ผู้กระทำผิดในเรือนจำระดับความมั่นคงปานกลางจะเน้นหนักไปในด้านอุตสาหกรรมภายในเรือนจำและมีการเกษตรบางส่วน

เรือนจำระดับความมั่นคงต่ำ (Minimum Security Prison)

เป็นเรือนจำที่ไม่ได้เน้นหนักด้านการควบคุม ใช้คุมขังผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษโดยให้อิสระเสรีภาพในการเคลื่อนไหวแก่ผู้ต้องขัง โดยการใช้ระบบให้ผู้ต้องขังรักษาระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการตอบแทนคุณความดีของนักโทษ โดยจะคัดเลือกผู้กระทำผิดที่มีความประพฤติดีและไว้วางใจได้ ไปควบคุมไว้เพื่อเป็นการเตรียมการปลดปล่อยในเรือนจำที่มีความมั่นคงต่ำสุด ซึ่งได้แก่ เรือนจำเปิดหรือเรือนจำชั่วคราว เรือนจำประเภทนี้ไม่มีรั้ว ไม่มีกำแพงทรงขัง ไม่มีผู้คุมถืออาวุธ มีแต่รั้วลวดหนาม การฝึกวิชาชีพก็เน้นหนักในด้านเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมเบาเป็นส่วนใหญ่

การจัดประเภทเรือนจำและทัณฑสถานตามระดับความมั่นคงแข็งแรงเป็นการจัดรูปแบบเรือนจำยึดมั่นในหลักการควบคุมผู้กระทำผิดแบบดั้งเดิม คือมุ่งคำนึงถึงการควบคุมผู้ต้องขังไว้อย่างมั่นคงแข็งแรงเพื่อป้องกันการหลบหนี ทำให้ไม่ได้นั้นในด้านกรอบรั้วกำแพงเป็นผลให้มีการคุมขังผู้ต้องขังให้อยู่ร่วมกันภายใต้ระบบการควบคุมที่เข้มงวดกวดขันมากเกินไปจนเป็นอุปสรรคต่อการปรุงแต่งแก้ไขจิตใจผู้กระทำผิด

การจัดประเภทเรือนจำตามประเภทของผู้กระทำผิด

การจัดประเภทเรือนจำตามประเภทของผู้กระทำผิดนี้ เป็นการจัดประเภทเรือนจำโดยมุ่งที่จะอบรมแก้ไขผู้ต้องขังเป็นหลัก ยิ่งไปกว่าความมั่นคงปลอดภัยในการควบคุม โดยมุ่งควบคุมผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน เพื่อให้การอบรมแก้ไขสอดคล้องและเหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละประเภท การจัดประเภทเรือนจำตามประเภทของผู้กระทำผิดนี้ อาจแยกได้ดังนี้

1. เรือนจำชาย

เรือนจำประเภทนี้เป็นเรือนจำที่ใช้คุมขังผู้ต้องขังชายประเภททั่วไปหลายประเภทไว้ด้วยกัน เพียงแต่การจัดแยกแดนผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ออกจากกัน เช่น ผู้ต้องขังในคดีประเภทต่าง ๆ เช่น ผู้ต้องขังในคดีเกี่ยวกับทรัพย์ ผู้ต้องขังในคดีเกี่ยวกับชีวิตร่างกายและผู้ต้องขังในคดียาเสพติด เป็นต้น เรือนจำประเภทนี้นับเป็นเรือนจำที่มีอยู่แพร่หลาย เพราะผู้ต้องขังส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมอยู่ในเรือนจำประเภทนี้

2. เรือนจำหญิงหรือทัณฑสถานหญิง

เรือนจำหญิงหรือทัณฑสถานหญิงเป็นเรือนจำที่ใช้สำหรับคุมขังผู้ต้องขังหญิงโดยเฉพาะ โดยเป็นการแยกออกจากผู้ต้องขังชายโดยเด็ดขาด ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในการอบรมแก้ไขจะมีแนวทางในการดำเนินการที่แตกต่างจากผู้ต้องขังชาย นอกจากนี้การดำเนินการในการควบคุมและการอบรมแก้ไขจะใช้ผู้หญิงเกือบทั้งหมด เจ้าหน้าที่ชายที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในทัณฑสถานหญิงต่าง ๆ มักอยู่ภายนอกกำแพงเรือนจำ ทำหน้าที่บริหาร

3. ทักษสถานวัยหนุ่ม

ทักษสถานวัยหนุ่มเป็นทักษสถานที่ใช้คุมขังผู้ต้องขังวัยหนุ่มเพื่อป้องกันกักรังแกและการถ่ายทอดนิสัยหรือเทคนิคการกระทำผิดจากผู้ต้องขังที่มีความเชี่ยวชาญ ดังนั้นเพื่อใ้การอบรมแก้ไขผู้ต้องขังวัยหนุ่มเป็นพิเศษ จึงต้องเน้นการศึกษาอบรมที่แตกต่างจากผู้ต้องขังทั่วไป

4. ทักษสถานบำบัดพิเศษ

ทักษสถานบำบัดพิเศษเป็นทักษสถานที่ใช้สำหรับคุมขังผู้ต้องขังคดียาเสพติด โดยเฉพาะผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติด เพื่อให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังเหล่านี้โดยเฉพาะ ทั้งนี้โดยถือว่าผู้ต้องขังเหล่านี้เป็นผู้ป่วยที่จำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษามากกว่าการลงโทษในฐานะเป็นอาชญากร

5. ทักษสถานเปิด

ทักษสถานเปิดเป็นทักษสถานที่มีมุ่งเน้นในเรื่องการเตรียมการปลดปล่อยผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษและจะกลับเข้าสู่สังคมชนบทให้ได้รับการฝึกอาชีพด้านการเกษตร สภาพของทักษสถานเปิดจึงแตกต่างไปจากเรือนจำปิดโดยทั่วไป กล่าวคือ ทักษสถานเปิดจะไม่มีกำแพงหรือป้อมยาม มีเพียงรั้วลวดหนามธรรมดา โดยมีลักษณะเช่นเดียวกับสวนเกษตรโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้เพราะมีวัตถุประสงค์ในการใช้ควบคุมผู้ต้องขังแตกต่างไปจากเรือนจำโดยทั่วไป

6. เรือนจำชั่วคราว

เรือนจำชั่วคราวเป็นเรือนจำที่ใช้เพื่อกิจการใดกิจการหนึ่งโดยเฉพาะเป็นการชั่วคราว เช่น เรือนจำชั่วคราวสำหรับคุมขังผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี โดยใช้สถานีตำรวจเป็นเรือนจำชั่วคราว หรือเรือนจำชั่วคราวเพื่อการเกษตร เป็นการจัดพื้นที่ด้านการเกษตรสำหรับให้ผู้ต้องขังฝึกวิชาชีพด้านการเกษตร และประกาศเป็นเรือนจำชั่วคราว ซึ่งอาจจะเป็นกรณีที่ส่งผู้ต้องขังไปทำงานแบบไปเช้าเย็นกลับ หรือจะส่งไปประจำเลยก็ได้

7. เรือนจำพิเศษ

เรือนจำพิเศษเป็นเรือนจำที่ใช้สำหรับคุมผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดี หรือคดียังไม่เสร็จเด็ดขาด ตามกฎหมาย การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดีในเรือนจำพิเศษจะแตกต่างไปจากนักโทษเด็ดขาด กล่าวคือ ผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดียังถือว่าเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ อยู่จนกว่าศาลจะพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำผิด ผู้ต้องขังเหล่านี้จึงมีสิทธิมากกว่านักโทษเด็ดขาดในเรือนจำทั่วไป

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นกระบวนการในการที่จะทำความรู้จักกับผู้ต้องขังเป็นรายกลุ่มและรายบุคคล เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเหล่านั้นให้เหมาะสมเป็นรายกลุ่มหรือรายบุคคลแล้วแต่กรณี การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจึงมีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

1. การศึกษาประวัติผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล การศึกษาประวัติเป็นรายบุคคลจะทำให้เจ้าหน้าที่รู้จักผู้ต้องขังแต่ละบุคคลได้อย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้อาจทำได้โดยการศึกษาจากเอกสารทางคดีของทางราชการ จากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขัง จากรายงานการสืบเสาะก่อนการพิจารณาคดีของพนักงานคุมประพฤติ (ถ้ามี) และจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้ต้องขังในการใช้ชีวิตในเรือนจำ

2. การวิเคราะห์และจัดประเภทผู้ต้องขัง จากการศึกษารวบรวมข้อมูลประวัติและพฤติกรรมของผู้ต้องขัง จะเป็นพื้นฐานที่จะนำมาวิเคราะห์ถึงสาเหตุการกระทำผิดและกำหนดแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เหมาะสม ทั้งด้านการควบคุมดูแลและด้านการอบรมแก้ไขเพื่อให้สามารถกลับเข้าสู่สังคมได้โดยไม่กระทำผิดซ้ำ

3. การติดตามประเมินผล จากการศึกษาวิเคราะห์และจัดประเภทผู้ต้องขัง รวมตลอดถึงการแยกปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลหรือรายประเภทไปแล้ว ก็ต้องมีการติดตามประเมินผลว่าผลการดำเนินการในการอบรมแก้ไขเหมาะสมกับผู้ต้องขังเพียงไร หรือมาตรการในการควบคุมควรมีการผ่อนปรนเพียงไร เหมาะสมหรือไม่ ทั้งนี้เป็นการประเมินการวิเคราะห์และการใช้มาตรการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหลังการวิเคราะห์ว่าเหมาะสมเพียงใด หากไม่เหมาะสมหรือมีข้อมูลเปลี่ยนไป ก็ต้องมีการจำแนกลักษณะซ้ำ

จากขั้นตอนในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่าการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นเพียงเครื่องมือ ไม่ใช่เป้าหมายในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขัง การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะทำให้การอบรมแก้ไขผู้ต้องขังมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มมากขึ้น ดังนั้น การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจึงอาจนำไปใช้ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ต้องขังเข้าใหม่ หรือกลุ่มผู้ต้องขังใกล้พ้นโทษ หรืออาจนำไปใช้กับผู้ต้องขังทุกคนที่เข้าสู่เรือนจำตั้งแต่แรกจับไปจนพ้นโทษก็ได้

นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่า การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังไม่ใช่การแยกขัง แต่การแยกขังเป็นส่วนในการเสริมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง กล่าวคือ ในการที่จะศึกษาประวัติผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม และในการที่จะปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลุ่มต่าง ๆ แตกต่างกันนั้น จำเป็นต้องมีการแยกขัง ดังนั้นการแยกขังเป็นเพียงส่วนเสริมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเท่านั้น และการแยกขังก็ไม่ได้หมายถึงจะต้องแยกแดน อาจแยกโดยอาศัยห้องนอน หรือเขตแดน หรืออาณาบริเวณหนึ่ง ๆ ก็ได้

สิ่งสำคัญที่เป็นปัญหาในเรื่องการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังคือ กิจกรรมที่จะมารองรับการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ซึ่งมักจะพบว่าเมื่อได้กำหนดหรือวิเคราะห์ผู้ต้องขังคนใด การได้รับการอบรมแก้ไขด้านใดแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องหากิจกรรมมารองรับเพื่อการแก้ไขทุกคนหรือทุกกลุ่ม เพราะผู้ต้องขังบางกลุ่มไม่จำเป็นจะต้องได้รับการอบรมแก้ไขหรือการปฏิบัติเป็นกรณีพิเศษ เช่น

กลุ่มที่มีแนวโน้มว่าจะไม่กระทำผิดซ้ำ เนื่องจากมีพฤติกรรมที่ไม่ใช่อาชญากรอาชีพ และมีครอบครัวรองรับ กรณีเช่นนี้การดูแลให้อยู่ในเรือนจำอย่างปกติสุขก็เพียงพอแล้ว แต่บางกลุ่มจำเป็นต้องได้รับการอบรมแก้ไขเป็นกรณีพิเศษที่จะทำให้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการกลับเข้าสู่สังคม ดังนั้นกิจกรรมในการรองรับการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจึงต้องมีการเลือกกลุ่มผู้ต้องขัง

2) การควบคุมมิให้ผู้ต้องขังหลบหนี

การหลบหนีของผู้ต้องขังนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่องานราชทัณฑ์เป็นอย่างยิ่ง เพราะหากมีการหลบหนีเกิดขึ้นเมื่อใดก็จะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อหลายฝ่าย ทั้งในด้านการความสงบสุขและสวัสดิภาพของสังคมที่จะได้รับความกระทบกระเทือนจากภัยอันอาจจะเกิดขึ้นจากการหลบหนีของผู้ต้องขัง นอกจากนี้ยังเป็นการทำลายรากฐานความยุติธรรมของบ้านเมือง เนื่องจากผู้กระทำผิดมิได้มีการถูกลงโทษครบตามคำพิพากษาของศาล และทางฝ่ายบ้านเมืองจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจับกุมตัวผู้ต้องขังที่หลบหนี และสำคัญที่สุดคือ การหลบหนีของผู้ต้องขังเป็นการทำลายศรัทธาของประชาชนต่องานราชทัณฑ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของฝ่ายราชทัณฑ์ในการควบคุมผู้ต้องขัง

การหลบหนีของผู้ต้องขัง หมายถึง การที่ผู้ต้องขังตั้งใจที่จะทำให้ตนเองหลุดรอดไปจากการควบคุมของเจ้าพนักงานทั้งในเรือนจำหรือนอกเรือนจำ ดังนั้น องค์ประกอบที่สำคัญในการหลบหนีก็คือ

- ก. ตัวผู้ต้องขังมีความต้องการที่จะหลบหนี (มีมูลเหตุจูงใจในการหลบหนี)
- ข. สถานการณ์หรือโอกาสเปิดช่องให้มีการหลบหนีได้

จากองค์ประกอบ 2 ประการนี้ อาจแยกพิจารณาได้ว่าการหลบหนีที่สมบูรณ์หรือกระทำสำเร็จนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง 2 ประการดังกล่าว ซึ่งอาจพิจารณาดังนี้

ผู้ต้องขังมีความต้องการหลบหนี + สถานการณ์หรือโอกาส	= หลบหนีสำเร็จ
--	----------------

ระบบควบคุม

ระบบควบคุม หมายถึง ความสัมพันธ์ของมาตรการต่าง ๆ ของทางเรือนจำที่ใช้ในการป้องกันการหลบหนีของผู้ต้องขัง และทำให้งิจกรรมต่าง ๆ ในเรือนจำดำเนินไปด้วยดีระบบควบคุมจึงมีขอบเขตที่กว้างขวาง ครอบคลุมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ภายในเรือนจำและภายนอกเรือนจำที่เจ้าพนักงานของเรือนจำจะต้องปฏิบัติ นับตั้งแต่เริ่มนำผู้ต้องขังออกจากเรือนนอนในตอนเช้า การตรวจนับการจัดหมวดหมู่ผู้ต้องขัง การตรวจค้น การตรวจตราอยู่เวรยามไปจนกระทั่งนำผู้ต้องขังเข้าเรือนนอนในเวลาเย็น และนำผู้ต้องขังออกในวันใหม่ ดังนั้น การควบคุมผู้ต้องขังจึงนับว่าเป็นงานที่

ต้องทำ 24 ชั่วโมง และกระทำติดต่อกันโดยไม่มีวันหยุด ทั้งนี้เพื่อเป็นการปฏิบัติตามเป้าหมายของงานราชทัณฑ์ในด้านการควบคุมผู้ต้องขังไว้มิให้หลบหนีระบบควบคุมจึงจัดว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเพิ่มหรือลดโอกาสในการหลบหนีของผู้ต้องขัง ซึ่งมาตรการในการควบคุมที่สำคัญอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

- 1) การจัดระบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง
- 2) การเก็บรักษาและตรวจตราอุปกรณ์เครื่องมือเพื่อความมั่นคง
- 3) การตรวจอาคารสถานที่และสิ่งของต้องห้าม
- 4) การตรวจตราการอยู่เวรยามและการจัดระบบการอยู่เวรยาม
- 5) การตรวจนับผู้ต้องขัง
- 6) การวางมาตรการควบคุมและป้องกันเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน
- 7) มาตรการในการควบคุมผู้ต้องขังกึ่งนอก
- 8) การควบคุมการเยี่ยมและการติดต่อจากบุคคลภายนอก

การจัดระบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นกระบวนการในการทำความรู้จักผู้ต้องขังเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เหมาะสมเป็นรายบุคคล ทั้งนี้โดยการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะเริ่มตั้งแต่วาระแรกที่ผู้ต้องขังถูกส่งเข้ามาในเรือนจำและทัณฑสถาน และจะผ่านการตรวจสอบวิเคราะห์ปฏิบัติ พฤติกรรม ตลอดจนข้อมูลอื่น ๆ เพื่อที่ทางฝ่ายเรือนจำจะนำไปใช้ในการวางแผนปฏิบัติในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการศึกษาอบรม การฝึกวิชาชีพ และการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือ ตลอดจนการจัดการควบคุมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับผู้ต้องขังแต่ละคน ซึ่งมีความต้องการแตกต่างกัน เช่น ผู้ต้องขังที่มีประวัติการหลบหนีหรือมีพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจ ก็จำเป็นจะต้องได้รับการควบคุมโดยเข้มงวด

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำ ทั้งนี้เพราะการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะทำให้เจ้าพนักงานรู้จักพื้นเพผู้ต้องขังแต่ละคนและแยกการควบคุมผู้ต้องขังบางประเภทให้เหมาะสม เช่น ผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษสูง หรือมีสันดานเป็นผู้ร้าย พร้อมทั้งมีการดูแลควบคุมโดยเจ้าพนักงานเรือนจำเป็นพิเศษ อันจะเป็นการตัดช่องโอกาสในการหลบหนีให้น้อยลง

สำหรับในประเทศไทย เรือนจำส่วนใหญ่ยังมิได้มีการดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่สมบูรณ์ คงมีแต่การแยกขังผู้ต้องขังไว้ตามกฎกระทรวง ข้อ 40 ภายใต้ข้อบังคับมาตรา 11 วรคสอง แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ที่ให้แบ่งผู้ต้องขังออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ ผู้ต้องขังหญิง ผู้ต้องขังที่มีอายุต่ำกว่า 25 ปี ผู้ต้องขังซึ่งต้องโทษสำหรับความผิดฐานประทุษร้าย

ต่อทรัพย์สิน ผู้ต้องขังที่ศาลพิพากษาว่าเป็นผู้มีสันดานเป็นผู้ร้าย ผู้ต้องขังซึ่งต้องโทษสำหรับความผิดฐานประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย ผู้ต้องขังที่ต้องโทษฐานกระทำอนาจาร และผู้ต้องขังที่ไม่อยู่ในจำพวกอื่น ๆ ซึ่งความจริงแล้วการแยกขังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเท่านั้น ดังนั้นแม้จะมีการแยกผู้ต้องขังหญิงออกจากผู้ต้องขังชาย หรือผู้ต้องขังวัยหนุ่มออกจากผู้ต้องขังผู้ใหญ่แล้ว ในแต่ละเรือนจำก็จะต้องมีการดำเนินการในการทำความรู้จักต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล และแยกปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เหมาะสมเป็นรายบุคคลอีกด้วยอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านการฝึกอบรมและการควบคุมป้องกันการหลบหนี

3) การอบรมแก้ไขผู้ต้องขัง

การอบรมแก้ไขผู้ต้องขังเป็นกิจกรรมที่มุ่งที่จะทำให้ผู้ต้องขังสามารถกลับสู่สังคมได้โดยไม่กระทำผิดซ้ำอีก โดยการแก้ไขปรับปรุงบุคลิกภาพที่เสียไปของผู้ต้องขังให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์และเงื่อนไขของสังคมเมื่อพ้นโทษ และโดยการให้ทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในสังคม เช่น การฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษาและการอบรมทางศีลธรรม ดังนั้นในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังจึงมีลักษณะที่สำคัญ 2 ลักษณะ คือ

1. การเสริมทักษะในด้านอาชีพ การศึกษา และการอบรมทางศีลธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังที่ปฏิบัติอยู่ในทุกเรือนจำ

2. การปรับปรุงบุคลิกภาพให้สามารถมีภูมิคุ้มกันต่อการกระทำผิด และการปรุงแต่งจิตใจที่ดีงาม ไม่คิดที่จะกระทำผิดอีก ซึ่งจะต้องอาศัยเทคนิคหลายทาง เช่น การใช้กระบวนการกลุ่ม การใช้ความสัมพันธ์กับครอบครัว และ การใช้วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

การอบรมแก้ไขโดยการฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษาและการอบรมทางศีลธรรมเป็นวิธีการดั้งเดิม ซึ่งใช้กันอยู่ทั่วไปในประเทศต่าง ๆ และไม่มีการศึกษาและเผยแพร่ในเรื่องดังกล่าวไว้มาก จึงเป็นเรื่องที่จะไม่กล่าวในรายละเอียด แต่สิ่งที่น่าสนใจที่จะนำมาพิจารณาในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขัง ก็คือ การใช้เทคนิควิธีต่าง ๆ ในการปรับพฤติกรรม และทัศนคติค่านิยมของผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญเพราะหากผู้ต้องขังได้รับการฝึกวิชาชีพหรือมีการศึกษา แต่หากยังมีความคิดที่จะทำผิด ก็จะนำวิชาชีพไปใช้ในทางที่ผิดได้จึงมุ่งที่จะพิจารณาถึงการชักกลุ่มในการแก้ไขผู้กระทำผิด การเยี่ยมผู้ต้องขัง และการสังคมสงเคราะห์ในงานเรือนจำ นอกจากนี้ การที่จะอบรมแก้ไขผู้ต้องขังสำเร็จได้เพียงไรนั้น จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมของผู้ต้องขังอย่างลึกซึ้ง จึงสามารถเข้าถึงจิตใจและอบรมแก้ไขให้สอดคล้องกับผู้ต้องขังแต่ละประเภท แต่ละบุคคลได้ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการศึกษาสังคมของผู้ต้องขัง ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและค่านิยมของคนคุกได้เป็นอย่างดี อันจะเป็นประโยชน์ต่อแนวทางในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

ความหมาย

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (Prisoner Classification) ได้มีนักวิชาการทางด้านทัณฑวิทยาหลายท่านได้ทำการศึกษา เรื่องการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังและเสนอแนวคิดต่าง ๆ และผลงานวิจัย ดังนี้

ประเสริฐ เมฆมณี (2525, น. 320) ให้ความเห็นว่า การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นวิธีการปฏิบัติเป็นรายบุคคล ด้วยการวิเคราะห์ประวัติและปัญหาทั่วไปของผู้ต้องขัง การวางแผนปฏิบัติและกำหนดกิจกรรมปฏิบัติให้สอดคล้องกับความต้องการ และการเปลี่ยนแปลงผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล นับตั้งแต่วันที่ผู้ต้องขังถูกควบคุมอยู่ในเรือนจำ จนกระทั่งได้รับการปลดปล่อยพ้นโทษไป

สมบุญ ประสพเนตร (2537, น. 63) ได้ให้ความหมายว่า การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังได้แก่ กระบวนการในการศึกษาวิเคราะห์ผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลเพื่อทราบถึงประวัติความเป็นมา ความถนัด ตลอดจนข้อบกพร่อง หรือสาเหตุแห่งการทำความผิดของบุคคลดังกล่าว อันจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการวางแผน การอบรมแก้ไขและฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลตามสาเหตุแห่งการทำความผิด ซึ่งจะช่วยให้การอบรมแก้ไขและฟื้นฟูจิตใจบังเกิดผลดียิ่งขึ้น ถ้าจะเปรียบเทียบกับทางแพทย์ก็อาจจะเทียบได้กับการตรวจวิเคราะห์โรค เมื่อทราบสาเหตุที่แท้จริงของอาการเจ็บป่วยแล้วก็สามารถที่จะให้การบำบัดรักษาได้อย่างถูกต้อง และบังเกิดผลดีเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าแพทย์ที่เก่ง ๆ นั้น ไม่ใช่เพราะรักษาเก่ง แต่เป็นเพราะสามารถตรวจวิเคราะห์โรคได้อย่างถูกต้องนั่นเอง

นันทิ จิตสว่าง (ม.ป.ป., น. 47) ให้ความเห็นว่า การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นกระบวนการในการที่จะทำความรู้จักกับผู้ต้องขังเป็นรายกลุ่มและรายบุคคล เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเหล่านั้นให้เหมาะสมเป็นรายกลุ่มหรือรายบุคคลแล้วแต่กรณี

ส่วนจำแนกลักษณะและย้ายผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์ (2547ก, น. 1) การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง หมายถึง กระบวนการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลโดยการศึกษาระดับประวัติ ภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ และสภาพทั่วไปของผู้ต้องขัง รวมทั้งประวัติการทำความผิด และสาเหตุแห่งการทำความผิด เพื่อให้สามารถกำหนดแผนการบำบัดรักษา อบรม แก้ไขและฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามสภาพของผู้ต้องขังแต่ละคน (Individual Treatment)

วิวัฒนาการของปรัชญาการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

แนวความคิดเรื่องการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ได้พัฒนามาเป็นระยะเวลาหลายศตวรรษแล้ว โดยมีความเด่นชัดในช่วงรอบ 100 ปีที่ผ่านมา ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดเรื่องการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย ก่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงระบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก จนมีความเจริญก้าวหน้ารับการยอมรับและนำไปปฏิบัติในหลายประเทศ จนถึงปัจจุบันนี้วิวัฒนาการของแนวความคิดเรื่องการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังดังกล่าวอาจจำแนกเป็นยุคต่าง ๆ ได้ 2 ยุค คือ (ประทีป ดวงพัตรา, 2538, น. 16-23)

1. ยุคสมัยก่อนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (The-Pre-Classification Era) ปรัชญาในสมัยก่อนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะก่อนศตวรรษที่ 19 มีลักษณะเป็นการลงโทษเพื่อให้หลบจำ ผู้ต้องขังถูกมองว่ามีจิตใจชั่วร้ายสมควรได้รับการลงโทษ โดยให้ถือว่าการลงโทษควรให้สาสมแก่ความหนักเบาของอาชญากรรมที่ประกอบขึ้น รัฐมีหน้าที่รับผิดชอบต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้เด็ดขาด เช่น พวกเขาจะถูกรัดมือ ผู้กล่าวเท็จจะถูกเหล็กร้อนแดงแทงลิ้น และพวกที่เป็นฆาตกรจะถูกประหารชีวิต นอกจากนี้ปรัชญาในยุคดังกล่าวยังเน้นด้วยว่า การลงโทษเป็นการไถ่บาปของผู้กระทำผิด ซึ่งเป็นไปตามกฎของพระคัมภีร์เก่า (The Old Testament) หมายถึง ผู้กระทำผิดมีบาป จำเป็นต้องลงโทษเพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์

ในปลายยุคนี้ ผู้ต้องขังถูกมองว่า ได้ถูกสิ่งชั่วร้ายชักจูงให้กระทำผิด เรือนจำบางแห่งจึงเริ่มใช้วิธีการพักฟื้นทางศีลธรรมสำหรับผู้ต้องขัง เช่น การศึกษาพระคัมภีร์ การฝึกสมาธิ และการกล่อมเกลาทางจิตใจ เป็นต้น อันเป็นการเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ยุคต่อมา

2. ยุคสมัยปรัชญาการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (Philosophy of the Classification Era) ในต้นศตวรรษที่ 19 ปรัชญาการลงโทษเริ่มเปลี่ยนแปลงเกิดแนวคิดเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในปี 1870 ผู้นำทัณฑสถานต่าง ๆ ทั่วประเทศในอเมริกาได้ประชุมกันที่รัฐโอไฮโอ และวางหลัก เกณฑ์ 36 ข้อ แนะนำวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งมีผลถึงวิธีปฏิบัติในปัจจุบัน

ปรัชญาใหม่ดังกล่าวถือว่า มนุษย์มีศักดิ์ศรีแต่กำเนิด มีศักยภาพสูง ซึ่งยังไม่ได้นำมาใช้ แต่จำเป็นต้องได้รับการแนะแนวทาง และการส่งเสริมให้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ มนุษย์แต่ละคนก็มีความ สามารถเฉพาะอย่างแตกต่างกันไป ดังนั้น ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังต้องคำนึงถึงศักยภาพของเขาโดยไม่ละเมิดต่อคุณสมบัติแห่งมนุษย์ของเขา นอกจากนั้นยังถือว่าสังคมมีความรับผิดชอบเบื้องต้นในการคุ้มครองและให้การศึกษแก่เยาวชน แม้แต่กับผู้กระทำผิดซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ก็ยังถือว่าสังคมต้องรับผิดชอบต่อผู้กระทำผิดได้ แต่ไม่ใช่จงเกลียดชังผู้ทำผิด การลงโทษควรใช้เพื่อป้องกันสังคม

แต่ไม่ใช่แค่แค่นั้นผู้กระทำผิด การกักขังควรเป็นการช่วยเหลือให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสพัฒนาความสามารถของตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ผู้ต้องขังควรได้ รับการแก้ไข ปรับปรุงก่อนได้รับอิสรภาพกลับไปสู่สังคมอีกครั้ง เพื่อที่เขาจะได้ไม่เป็นอันตรายต่อสังคมอีก

ในยุคปรัชญาใหม่มีระยะแห่งพัฒนาการในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เป็น 3 ระยะ ดังนี้

1) การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อแยกขัง (Classification for Segregation) ระยะแรกของปรัชญาใหม่นี้ออกมาในรูปของการจำแนกลักษณะประเภทผู้ต้องขังอย่างง่าย ๆ ในสมัยนั้นมีความห่วงใยในสภาพเรือนจำที่แออัดและขาดสุขลักษณะ เพราะผู้ต้องขังทั้งเด็กและผู้ใหญ่ถูกขังร่วมกับคนพิการ วิกลจริต การตื่นตัวดังกล่าวทำให้เกิดความคิดแยกประเภทผู้ต้องขังออกจากกัน เช่น แยกเด็ก ผู้ใหญ่ ผู้หญิง ไปกักขังที่เฉพาะประเภทและเริ่มมีการฝึกอบรมให้การศึกษาแก่ผู้ต้องขังแต่นั้นมา

2) การจำแนกเพื่อหาสาเหตุแห่งการกระทำผิดและวางแผนแก้ไข (Classification for Diagnosis and Treatment Planning) ระยะนี้เริ่มในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นช่วงที่วิทยาการเจริญก้าวหน้าขึ้นในด้านสังคมสงเคราะห์ จิตวิทยาและจิตแพทย์ จึงมีการนำวิทยาการดังกล่าวมาใช้แก้ปัญหการกระทำผิด โดยได้มีการจัดตั้งคลินิกการจำแนกขึ้นตามเรือนจำต่าง ๆ เพื่อจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เช่น มีการทดสอบสภาพจิตของผู้ต้องขัง การบำบัดรักษาผู้ต้องขังที่เป็นโรคจิต และมีการแนะนำเป็นรายบุคคลด้วย

ภายในปี 1930 ความคิดเรื่องการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ได้ขยายไปถึงการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เพื่อการวางแผนเป็นรายบุคคลต่อผู้ต้องขังทั้งหมด ได้มีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังโดยดูจากพื้นฐานผู้ต้องขังแต่ละคนทางด้านร่างกาย จิตใจ อาชีพ การศึกษา สังคม ศาสนา และมีการจัดสถานที่ และการบำบัดรักษาให้เหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละคน และเพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวประสบความสำเร็จ จึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น ประกอบด้วยผู้แทนเจ้าหน้าที่ของทัณฑสถานเป็นประธาน จิตแพทย์ นักจิต วิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ที่ปรึกษาแนะนำทางการศึกษาอาชีพ และอนุศาสนาจารย์ คณะกรรมการชุดนี้ มีหน้าที่ค้นหาสมมติฐานของโรคหรือสาเหตุแห่งการกระทำผิดของผู้ต้องขัง และวางแผนการให้การปฏิบัติแก้ไขผู้ต้องขังแต่ละคน

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ความคิดนี้ได้พัฒนามากขึ้นจนได้มีการตั้งศูนย์แรกรับพิเศษ เพื่อให้ผู้ต้องขังที่มาใหม่ได้รับการปฐมนิเทศ แนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในเรือนจำ โดยมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านคอยสังเกต และจัดแยกประเภทต่อไป โดยศูนย์แรกรับดังกล่าวมีอุปกรณ์และบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและทันสมัย

3) การจำแนกเพื่อการบำบัดแก้ไข (Classification for Treatment) าระยะดังกล่าวเริ่มในต้นทศวรรษที่ 1950 เน้นด้านวิธีปฏิบัติเพื่อบำบัดแก้ไขผู้กระทำผิด โดยผู้นำทัศนสถานต่าง ๆ เกิดแนวความคิดว่าการจำแนกโดยไม่มีวิธีการปฏิบัติเพื่อบำบัดแก้ไขผู้ต้องขังนั้น ไม่ก่อให้เกิดประสิทธิผลแต่ประการใดเลย คำว่า “วิธีบำบัดแก้ไข” หมายถึงรวมทั้งความจำเป็นด้านร่างกายจิตใจ ตลอดจนพฤติกรรมทางทัศนคติและสังคมของผู้กระทำผิด

ประเภทของการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

จากวิวัฒนาการของปรัชญาในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อแยกขังจนถึงปัจจุบันเป็นการจำแนกลักษณะเพื่อการวางแผนปฏิบัติ และการให้การบำบัดรักษาแก่ผู้ต้องขังในที่สุดนั้น ทำให้เกิดความพยายามที่จะกำหนดทฤษฎีที่ใช้เป็นหลักหรือแนวทางปฏิบัติเพื่อการอบรมฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขัง ทฤษฎีหนึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปคือ ทฤษฎีว่าด้วยระบบการจำแนกลักษณะตามหลัก ทัศนวิธีแบบก้าวหน้า (Advanced Penological Classification)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการอบรมฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังจะต้องอาศัยระบบการจำแนกลักษณะ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ดังต่อไปนี้ (ประเสริฐ เมฆมณี, 2525, น. 192-193)

1. การจำแนกลักษณะเรือนจำ

เรือนจำจะถูกแบ่งแยกออกเป็น 4 ประเภท คือ

1.1 เรือนจำระดับความมั่นคงสูง เป็นสถานที่ควบคุมที่มีการจัดระบบความมั่นคงปลอดภัยสูง ลักษณะของเรือนจำจึงล้อมรอบด้วยกำแพงหนาสูง จัดห้องเป็นสัดส่วนมีอุปกรณ์แจ้งเหตุร้าย และเครื่องมือสังเกตความเคลื่อนไหวของผู้ต้องขังภายในเรือนจำอย่างทั่วถึง รวมทั้งมีเจ้าหน้าที่ถืออาวุธบนป้อมยาม และเจ้าหน้าที่ตรวจตราดูแลควบคุมผู้ต้องขังอย่างใกล้ชิด เรือนจำระดับความมั่นคงสูงสุดนี้ใช้เป็นสถานที่ควบคุมผู้ต้องขังประเภทคือด้านหรือต้องโทษเป็นระยะเวลานาน (ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์กำหนดให้เรือนจำความมั่นคงสูงสุดควบคุมผู้ต้องขังเด็ดขาดโทษสูงคดีอุกฉกรรจ์ที่มีกำหนดโทษตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป ถึงตลอดชีวิต)

1.2 เรือนจำระดับความมั่นคงปานกลาง เป็นสถานที่ควบคุมที่มีระบบการควบคุมในลักษณะที่ผ่อนคลายมากกว่าเรือนจำระดับความมั่นคงสูงสุด กล่าวคือมีเจ้าหน้าที่คอยตรวจตราควบคุมอยู่ห่าง ๆ และอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการรักษาความปลอดภัยของเรือนจำมีอยู่พอสมควร เรือนจำประเภทนี้จึงใช้ควบคุมผู้ต้องขังที่มีความประพฤติและประวัติการกระทำผิดร้ายแรงน้อยกว่า และเป็นผู้ต้องขังที่เหลือโทษจำคุกน้อยกว่าผู้ต้องขังในเรือนจำประเภทแรกด้วย (ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์กำหนดให้เรือนจำระดับความมั่นคงปานกลางควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษไม่เกิน 30 ปี)

1.3 เรือนจำระดับความมั่นคงต่ำ การรักษาความปลอดภัยต่ำ และเป็นเรือนจำขนาดเล็ก อัตราเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมนั้นมีน้อยกว่าเรือนจำระดับมั่นคงปานกลาง เนื่องจากใช้ระบบให้ผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดี คอยดูแลผู้ต้องขังด้วยกัน ในการรักษาระเบียบวินัยต่าง ๆ ของเรือนจำ

1.4 เรือนจำเปิด เป็นสถานที่ควบคุมผู้ต้องขังที่ให้อิสระเสรีภาพแก่ผู้ต้องขัง เพราะลักษณะของเรือนจำ ไม่มีรั้ว ไม่มีกำแพง ไม่มีผู้คุมถืออาวุธ สถานที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง สภาพพื้นที่โดยทั่วไปจัดหาไว้เพื่อดำเนินการเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมเบา นับเป็นเรือนจำที่ใช้ทรัพยากรทางด้านการบริหารน้อยมาก ผู้ต้องขังที่ได้รับคัดเลือกมาควบคุมในเรือนจำนี้ จะต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีและไว้วางใจได้ เป็นผู้ที่ไม่กลัวจะพ้นโทษ เรือนจำเปิดนี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีความรับผิดชอบต่อตนเอง (ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์เรียก ทัณฑสถานเปิดและเรือนจำชั่วคราว โดยกำหนดให้ผู้ต้องขังที่จะได้รับคัดเลือกมาคุมขังยังทัณฑสถานเปิด/เรือนจำชั่วคราวจะต้องเหลือกำหนดโทษไม่เกิน 7 ปี และ 5 ปี ตามลำดับ)

การจำแนกประเภทเรือนจำหรือทัณฑสถานออกเป็น 4 ประเภทนั้น เป็นการยึดหลักเกณฑ์ การกำหนดความมั่นคงแข็งแรงในการควบคุมที่ลดหลั่นไปตามความร้ายแรงแห่งการกระทำผิด และระยะเวลาที่ถูกลงโทษเป็นสำคัญ

การจำแนกประเภทเรือนจำ เพื่อเป็นสถานรองรับควบคุมผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ นั้น เป็นปัจจัยจูงใจให้ผู้ต้องขังปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ และร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของเรือนจำเพื่อจะได้มีโอกาสโยกย้ายหรือได้รับคัดเลือกไปควบคุมในเรือนจำที่มีระดับความมั่นคงปานกลาง เรือนจำที่มีความมั่นคงต่ำ แต่ในทางกลับกันหากผู้ต้องขังประเภทผิดระเบียบวินัย หรือก่อความยุ่งยากในการปกครองก็จะถูกส่งตัวกลับไปควบคุมเรือนจำที่มีความมั่นคงแข็งแรงตามเดิม

2. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการวินิจฉัยผู้ต้องขังและการวางแผนปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่สอดคล้องกับสาเหตุแห่งการกระทำผิด นั้น อาศัยหลัก 3 ประการ คือ

2.1 การจำแนกตามอายุ เป็นการถือเอาอายุเป็นเกณฑ์ในการกำหนดแนวทางปฏิบัติ โดยมีสมมติฐานว่า ผู้ต้องขังที่เป็นเด็กหรือวัยรุ่นย่อมที่จะมีพฤติกรรมที่ง่ายต่อการแก้ไขนั้นสมควรแยกออกต่างหากจากผู้ต้องขังที่เป็นผู้ใหญ่ มีลักษณะอาชญากรแก้ไขเพื่อป้องกันการถ่ายทอดความรู้อาชญากรรมแก่กัน และเพื่อประโยชน์ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้เป็นไปตามหลักการที่เหมาะสมต่อไป

2.2 การจำแนกตามกำหนดโทษ ผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษสูงก็จะถูกจำแนกส่งไปยังเรือนจำที่มีความมั่นคงสูง เพื่อความปลอดภัยในการควบคุม การให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษสูงนั้น ก็แตกต่างจากผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษระยะสั้น

2.3 การจำแนกตามประเภทความผิด การจำแนกผู้ต้องขังตามประเภท หรือ ลักษณะแห่งการกระทำผิดนั้น เนื่องจากเหตุผลที่ว่าในบรรดาประเภทของความผิดที่แตกต่างกัน ลักษณะของผู้ต้องขังก็ต่างกันด้วย อาทิ ผู้กระทำผิดลหุโทษ ย่อมจะมีลักษณะต่างไปจากผู้กระทำผิด ที่เป็นอาชญากรอาชีพ หรือผู้กระทำผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกาย ย่อมจะมีลักษณะพฤติกรรมแตกต่าง ไปจากผู้กระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เป็นต้น จึงต้องมีการจำแนกผู้ต้องขังออกตามประเภทความผิด ต่าง ๆ

3. การจำแนกลักษณะบุคลากร

คือการจัดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ที่มีคุณสมบัติตามต้องการ และหน่วยงานบริหาร ต่าง ๆ สำหรับปฏิบัติหน้าที่ประจำในเรือนจำประเภทต่าง ๆ ทั้ง 4 ระดับคือ เรือนจำที่มีความมั่นคง สูงสุดจะต้อง เลือกเฟ้นเจ้าพนักงานที่มีความเสียสละ เด็ดเดี่ยว กล้าหาญ และรักษาระเบียบวินัย อย่างเคร่งครัด การจัดบุคลากรที่เหมาะสม เพื่อดำเนินงานด้านต่าง ๆ ในเรือนจำ ย่อมจะเป็น เครื่องมือที่สำคัญที่จะส่งเสริมให้การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังบังเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น

ประโยชน์ของการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง จะเป็นประโยชน์ต่อการปกครองและการบริหารงานเรือนจำ และทัณฑสถาน คือ

1. เป็นการช่วยเหลือผู้ต้องขังในการปรับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับกฎ ระเบียบของเรือนจำและทัณฑสถาน
2. เป็นประโยชน์ในการพิจารณาแยกขังผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ได้ตามหลักทัณฑวิทยา
3. เป็นวิธีการที่จะช่วยให้เจ้าหน้าที่สายงานต่าง ๆ ในเรือนจำและทัณฑสถาน ประสาน การดำเนินงานเพื่อวางแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง
4. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นปัจจัยในการกำหนดโครงการฝึกอบรม และการปฏิบัติ ต่อผู้ต้องขังให้บังเกิดผลดี อีกทั้งทำให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ต้องขัง
5. จำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เป็นการวางพื้นฐานในการควบคุม การตรวจตรา และการรักษาระเบียบวินัยของผู้ต้องขังให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
6. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะช่วยลดภาวะความเสี่ยงในการหลบหนี การก่อการ จลาจลวุ่นวายของผู้ต้องขัง เนื่องจากได้มีการวางแผนงานการปฏิบัติสอดคล้องกับภาวะความต้องการ ส่วนตัวผู้ต้องขังแต่ละรายไว้แล้ว จึงนับเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดทางจิตใจของผู้ต้องขังได้ เป็นอย่างดี นอกจากนี้การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่ดียังช่วยให้สามารถทำการแยกขังและสอดส่องดูแลผู้ต้องขังที่มีปัญหาด้านการปกครองได้อย่างใกล้ชิดเป็นพิเศษ

7. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดแรงจูงใจในการฝึกวิชาชีพ ทำให้เพิ่มผลผลิตจากการใช้แรงงานผู้ต้องขังมากขึ้น

8. รายงานของคณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังแล้ว ยังเป็นประโยชน์สำคัญยิ่งต่อการกำหนดนโยบายบริหารงานราชทัณฑ์ หรือการวางแผนกิจการราชทัณฑ์ทุกแขนงอีกด้วย เช่น การอบรมแก้ไข การฝึกวิชาชีพ การย้ายผู้ต้องขัง การพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษจำคุก การเลื่อนชั้นผู้ต้องขัง รวมทั้ง การพิจารณาจ่ายผู้ต้องขังออกทำงานสาธารณะนอกเรือนจำ เป็นต้น

9. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นประโยชน์ในการคัดเลือกผู้ต้องขังไปยังเรือนจำชั่วคราว และทัณฑสถานเปิด

10. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะเป็นประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขังไปสู่สังคม โดยผู้ต้องขังสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สามารถกลับตนเป็นคนดี สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้โดยไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในต่างประเทศ (กรมราชทัณฑ์, 2541)

ประเทศญี่ปุ่น

แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

เป็นแนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ คือ การแยกผู้กระทำผิดออกจากสังคม และตอบสนองความต้องการของสังคมที่ต้องการลงโทษผู้กระทำผิดขณะเดียว กันก็คาดหวังว่า การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำจะสามารถแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับเข้าสู่สังคมได้ โดยปกติสุขในประเทศญี่ปุ่น แนวคิดในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ต้นศตวรรษ ประมาณปี พ.ศ. 2473 โดยหน่วยงานราชทัณฑ์ของญี่ปุ่น ต่างก็มีโครงการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังแล้ว และได้พัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบันมีการพัฒนาปรับปรุงมาตรการต่าง ๆ เพื่อใช้ปฏิบัติกับผู้ต้องขังมา โดยตลอด ซึ่งรวมถึงการนำระบบจำแนกลักษณะผู้ต้องขังมาใช้ในเรือนจำด้วย

ระบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง มีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิบัติกับผู้ต้องขังด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างเหมาะสมเป็นรายบุคคล และเป็นไปตามหลักทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถแก้ไขฟื้นฟูตนเองได้

ระบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังได้เริ่มนำมาใช้ในประเทศญี่ปุ่น เมื่อปี พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) และแพร่หลายทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2492 (ค.ศ. 1949) โดยร่างเป็นระเบียบว่าด้วยการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เมื่อปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่สำคัญประกอบด้วย

1. การหาข้อมูลเพื่อใช้ในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ต้องอยู่บนพื้นฐานทางด้านการแพทย์ จิตวิทยา สังคมวิทยา และความรู้ในสาขาวิชาที่ต่าง ๆ และเทคนิค
2. การหาข้อมูลต้องประกอบไปด้วย วิธีการให้คำปรึกษา จิตบำบัด การแนะแนว และกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูอื่น ๆ ที่จำเป็น
3. การหาข้อมูลมีอยู่ 2 วิธีการ คือ การหาข้อมูลเพื่อนำมาจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เข้าใหม่ และการหาข้อมูลซ้ำเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินความก้าวหน้าของผู้ต้องขัง
4. ในแต่ละภาคจะต้องจัดให้มี “ศูนย์จำแนกลักษณะผู้ต้องขัง” เพื่อหาข้อมูลตามหลัก การทางวิทยาศาสตร์ การแนะแนว และบริการบำบัดลักษณะอื่น ๆ สำหรับ ผู้ต้องขังอย่างเหมาะสม ซึ่งมีทั้งหมดรวม 8 ศูนย์ ที่จะเป็นบ้านแห่งแรกสำหรับผู้ต้องขังทุกคน เพื่อให้การแก้ไขฟื้นฟูบรรลุผล สำเร็จ

5. วิธีดำเนินการด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง มี 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรก คือ การจัด กลุ่มแยกประเภทผู้ต้องขังออกเป็นชั้นต่าง ๆ โดยวิธีการตามหลักทางวิทยาศาสตร์ และขั้นตอนที่ สอง คือ การให้การปฏิบัติแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในแต่ละชั้นตามความเหมาะสม

วิธีดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง จะมีการทดสอบทางจิตวิทยา ซึ่งทำให้สามารถ เข้าใจบุคลิกภาพของผู้ต้องขังแต่ละคนได้เป็นอย่างดี รวมถึงข้อมูลส่วนบุคคล เทคนิคการวางแผน แบบทดสอบทัศนคติและสติปัญญา การทดสอบขั้นพื้นฐาน จะประกอบไปด้วย 3 ลักษณะ คือ การ ทดสอบความพร้อม การทดสอบบุคลิกภาพ และการทดสอบสติปัญญา ซึ่งในระหว่างการจำแนก ลักษณะผู้ต้องขัง จะดำเนินการทดสอบในเรื่องดังกล่าวกับผู้ต้องขังเข้าใหม่ทุก ๆ คน หรือจะทดสอบ ในเรื่องอื่นเพิ่มเติมอีกได้ถ้าจำเป็น

ประเทศเกาหลี

แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง จะยึดหลักสิทธิมนุษยชนและข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำกับข้อเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์การสหประชาชาติ ถือว่าผู้ต้องขังเป็นประชาชนคนหนึ่งของประเทศ มีสิทธิที่จะอยู่อย่างมีศักดิ์ภาพ มีคุณค่าของความเป็นมนุษย์เช่นประชาชนทั่วไป ตามรัฐธรรมนูญของประเทศ นอกจากนี้ ยังมีการนำระบบการให้คะแนนมาใช้ในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังผู้ต้องขังจะได้รับการเลื่อนและลดชั้นตามผลการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังบวกกับคะแนนที่ผู้ต้องขังจะได้รับ ทำให้ผู้ต้องขังมีความพยายามที่จะประพฤติตัวดี เพื่อได้รับการเลื่อนชั้น เมื่อได้เลื่อนไปอยู่ในชั้นที่สูงขึ้นจะได้รับสิทธิและประโยชน์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้สิทธิพักการลงโทษด้วย

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การตรวจสอบเพื่อการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจัดให้มีขึ้นเพื่อสำรวจและประเมินเรื่องราวส่วนบุคคลของผู้ต้องขัง เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยจะทำการสำรวจและประเมินในเรื่องเกี่ยวกับรายงานการกระทำผิด ชีวิตในวัยเด็ก ภูมิหลังการศึกษา เซาว์ปัญญา อาชีพก่อนต้องโทษ บุคลิกภาพ ความถนัด ประวัติครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อน ความสามารถพิเศษ สุขภาพ และสภาวะจิตใจ มีการจัดตั้งฝ่ายจำแนกลักษณะและตรวจสอบผู้ต้องขัง ซึ่งการดำเนินการมีการตรวจสอบด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเป็นไปตามหลักวิชาการ

1) ผู้ต้องขังที่จะต้องได้รับการจำแนกและตรวจสอบ ผู้ต้องขังทั้งหมด (ยกเว้นผู้ต้องขังซึ่งมีเหตุเฉพาะที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมโครงการ) จะเป็นกลุ่มเป้าหมายของการจำแนกและตรวจสอบ

2) ระยะเวลาของการจำแนกและตรวจสอบ การตรวจสอบผู้ต้องขังเข้าใหม่จะกระทำภายใน 1 เดือน นับตั้งแต่วันที่คดีเด็ดขาด ในกรณีที่จะต้องมีการตรวจสอบซ้ำจะต้องกระทำภายใน 10 วัน หลังจากมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น

3) การจัดกลุ่มในการจำแนก ในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังนี้ ผู้ต้องขังสามารถแก้ไขได้ จะถูกจัดให้อยู่ในกลุ่ม A ผู้ต้องขังที่ค่อนข้างแก้ไขยากจัดอยู่ในกลุ่ม B ผู้ต้องขังที่แก้ไขยากมากจัดอยู่ในกลุ่ม C และผู้ต้องขังอื่น ๆ จัดอยู่ในกลุ่ม D ซึ่งจะถูกกันออกจากโครงการปฏิบัติ

ประเทศสิงคโปร์

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังนับเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังประสบความสำเร็จทั้งในด้านการควบคุม การศึกษาอบรม ฝึกวิชาชีพ และการกำหนดหลักเกณฑ์ทางทัศนคติปฏิบัติโดยทั่วไป การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นราย

บุคคล ด้วยการวิเคราะห์ประวัติและปัญหาทั่วไปของผู้ต้องขัง การวางแผนปฏิบัติและการกำหนดกิจกรรมปฏิบัติให้สอดคล้องกับความต้องการและความเปลี่ยนแปลงของผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล นับแต่วาระแรกที่ผู้ต้องขังถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำ การส่งเข้าทำงานและฝึกวิชาชีพจนกระทั่งถึงวันปลดปล่อยพ้นโทษไปพิจารณาดำเนินการโดยคณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ซึ่งประกอบด้วยผู้บัญชาการเรือนจำเป็นประธานคณะกรรมการร่วมด้วย กรรมการจากคณะเจ้าหน้าที่ฝึกวิชาชีพ ผู้ชำนาญการในวิชาชีพต่าง ๆ เช่น นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา จิตแพทย์ แพทย์ พนักงา นคุมประพฤติ อนุศาสตราจารย์ เจ้าหน้าที่ ฝึกวิชาชีพ รวมตลอดถึงเจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุมหรือรองผู้บัญชาการเรือนจำ

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังของประเทศสิงคโปร์ดำเนินการโดยศูนย์แรกรับ คือ จัดส่งตัวผู้ต้องขังที่ถูกศาลพิพากษาลงโทษไปควบคุม และรับการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ณ ศูนย์ดังกล่าวโดยตรง โดยใช้เจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญการในสาขาอาชีพ ประกอบด้วย นักจิตวิทยา จิตแพทย์ แพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ หรือผู้ชำนาญการในสาขาฝึกวิชาชีพ ร่วมทำการศึกษาวิเคราะห์ และกำหนดแผนการปฏิบัติประกอบการพิจารณาในการส่งตัวผู้ต้องขังไปควบคุมยังเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ โดยพิจารณาจากข้อมูลดังนี้ เช่น สาเหตุและมูลเหตุของการกระทำผิด ความถนัดความสามารถ หรือความสนใจในการประกอบอาชีพ หากเป็นผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษสูง ก็จะถูกส่งตัวไปควบคุมยังเรือนจำที่มีระดับความมั่นคงสูง เพื่อลดความเสี่ยงภัยในการหลบหนี หรือสนใจฝึกวิชาชีพใด โดยเฉพาะ เพื่อจะได้นำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองและครอบครัวภายหลังจากพ้นโทษไปแล้ว หรือเป็นผู้ต้องขังในคดียาเสพติดก็ต้องนำตัวไปบำบัดรักษา

ประเทศสหรัฐอเมริกา (มลรัฐแคลิฟอร์เนีย)

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

วัตถุประสงค์การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์ได้นำเอาเป็นระบบการศึกษาผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลมาใช้ เพื่อสามารถประเมินผู้ต้องขังได้อย่างสมบูรณ์ถูกต้องเกี่ยวกับพัฒนาการในอดีต ความต้องการในปัจจุบันและศักยภาพในอนาคต ข้อมูลในลักษณะองค์รวมทั้งทางด้านกายภาพ จิตใจ สังคมที่ได้จากวิธีการจำแนกลักษณะนี้ จะทำให้เข้าใจผู้ต้องขังชัดเจนขึ้นสามารถวางแผนเตรียมการบำบัดฟื้นฟูเฉพาะราย และวางรูปแบบสถานที่คุมขังอย่างมีความมั่นคงปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

ในระบบราชทัณฑ์ของแคลิฟอร์เนีย ผู้ต้องขังที่เข้าใหม่ทุกรายต้องผ่านศูนย์แรกรับ เป็นระยะเวลา 3-6 สัปดาห์ ผู้ต้องขังจะถูกประเมินและจำแนกลักษณะ ด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรม การใช้แบบทดสอบทางจิตวิทยาและการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะบุคคลเกี่ยวกับประวัติ

ของบุคคล ได้แก่ประวัติอาชญากรรม ภูมิหลังทางสังคม อาชีพ การศึกษา ศาสนา ทัศนคติ และการปรับตัวในเรือนจำ ทีมสหวิชาชีพ ได้แก่ จิตแพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ นักอาชีวบำบัด อนุศาสนาจารย์ จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการศึกษาข้อมูล

เมื่อศึกษาข้อมูลเฉพาะรายของผู้ต้องขังแล้ว ทีมสหวิชาชีพนำข้อมูลทั้งหมดมาผสมผสานกันเข้าที่ประชุม ข้อมูลส่วนต่าง ๆ จะถูกรายงานให้ที่ประชุมรับทราบ เพื่อหาคำตอบให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่อต้านสังคมของผู้ต้องขัง และพยายามที่จะเข้าใจความต้องการในชีวิตผู้ต้องขังที่ไม่ได้รับการตอบสนองในวัยเด็ก เมื่อผู้ต้องขังโตขึ้นอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในบุคลิกภาพจนส่งผลเป็นพฤติกรรมอาชญากร

การประชุมข้อมูลเฉพาะรายของผู้ต้องขังมีจุดประสงค์เพื่อตอบคำถามสำคัญ ดังนี้

- 1) ค้นหาข้อมูลเพื่อตัดสินใจวางแผนชนิดของการบำบัดฟื้นฟู
- 2) มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่จะให้คำแนะนำปรึกษาเพื่อการบำบัดฟื้นฟูต่อผู้ต้องขัง
- 3) ตัดสินใจในระดับความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำในการควบคุมผู้ต้องขังประเทศ

อิสราเอล

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

หน่วยงานหลักที่ปฏิบัติงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง คือ ศูนย์การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง มีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ดังนี้

1. จำแนกลักษณะผู้ต้องขังตามลักษณะการกระทำความผิด
2. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังคดีเด็ดขาดตามกำหนดโทษจำคุก
3. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังคดีเด็ดขาดตามจำนวนครั้งที่กระทำความผิด

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ทำให้เกิดการปฏิบัติที่แตกต่างกันสำหรับผู้ต้องขังแต่ละประเภท โดยจะมีการปฏิบัติสำหรับผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่ม จะมีการจำแนกแยกขังออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มผู้ไม่เสพยาเสพติด จะป้องกันไม่ให้เกิดการติดต่อกับผู้ติดยาและผู้จำหน่ายยาเสพติด
- กลุ่มผู้ติดยาเสพติด จะได้รับการบำบัดฟื้นฟูในโครงการต่าง ๆ
- กลุ่มผู้จำหน่ายยาเสพติดจะถูกแยกไปต่างหาก ภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้

สำหรับผู้ต้องขังที่ตรวจพบเชื้อเอดส์จะถูกแยกคุมขังในห้องเล็ก ๆ อยู่ภายในห้องคุมขังปกติของเรือนจำ โดยไม่มีการละเมิดสิทธิใด ๆ ตามสถานะความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง การปฏิบัติเป็นความร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์กับคลินิกเอดส์ที่อยู่ในสังกัดของโรงพยาบาลท้องถิ่น จะได้รับ

คำปรึกษาแนะนำเป็นการเฉพาะราย ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์ ได้รับการรักษาเยียวยา และมีการกำหนดมาตรการในการสุขอนามัยเพื่อป้องกัน การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ไปสู่ผู้ต้องขังอื่น

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ ในประเทศไทย

ในประเทศไทย กรมราชทัณฑ์เป็นองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม ภารกิจของ กรมราชทัณฑ์ คือ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาล โดยการควบคุมผู้ต้องขังมิให้ หลบหนี และการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้เป็นพลเมืองดีของสังคมเมื่อพ้นโทษ ดังนั้น นโยบายหลักที่สำคัญประการหนึ่งในการบริหารงาน คือ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง โดย กรมราชทัณฑ์กำหนดให้เรือนจำ/ทัณฑสถานทุกแห่ง ดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อให้ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจริงจัง และบังเกิดผลเป็นรูปธรรม

กรมราชทัณฑ์ได้นำระบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังมาใช้ครั้งแรกเมื่อปี 2507 เพื่อให้ การบำบัดแก้ไขผู้ต้องขังวัยหนุ่มที่สถานแรกรับผู้ต้องขังวัยหนุ่ม เรือนจำกลางนครปฐม โดยเป็นการ ดำเนินงานร่วมกันของนักสังคมสงเคราะห์จากส่วนกลางกับเรือนจำกลางนครปฐม ต่อมาได้มีการ ขยายการดำเนินงาน เพื่อวางระบบการดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่เรือนจำกลางสงขลา เรือนจำกลางคลองเปรม เรือนจำกลางชลบุรี ทัณฑสถานวัยหนุ่ม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการ จำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดี มีความตั้งใจรับการอบรมและฝึกวิชาชีพ ไม่เคย กระทำผิดวินัยเรือนจำ และต้องจำมาเป็นระยะเวลา 1/2 ของกำหนดโทษ และเหลือโทษจำต่อไปไม่ เกิน 4 ปี เพื่อคัดเลือกและย้ายไปฝึกอาชีพด้านเกษตรกรรมที่ทัณฑสถานเปิดหรือเรือนจำชั่วคราว เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขังพ้นโทษ โดยกรมราชทัณฑ์ได้สั่งการให้เรือนจำและ ทัณฑสถานทั่วประเทศดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง พร้อมทั้งจัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน จำแนกลักษณะผู้ต้องขัง โดยมีรายละเอียดดังนี้ (กรมราชทัณฑ์, 2547ก)

วัตถุประสงค์ของการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง มีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. เพื่อประโยชน์ในด้านการควบคุมผู้ต้องขัง หรือการบริหารงานเรือนจำ
  2. เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้านการอบรมแก้ไข และฟื้นฟูจิตใจ
- ก. กระบวนการดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

ในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง จะแบ่งกระบวนการดำเนินงานออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังขั้นพื้นฐาน
2. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังขั้นเพื่อการแก้ไข

3. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังขั้นพื้นฐาน

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุด เพื่อใช้ในการกลั่นกรองผู้ต้องขัง ทำให้ทราบถึงสถานภาพและข้อมูลพื้นฐานของผู้ต้องขัง ซึ่งการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังขั้นพื้นฐาน จะดำเนินการตั้งแต่วาระแรกที่รับตัวตามขั้นตอน และวิธีดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว และในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังขั้นพื้นฐานนี้ ให้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ต้องขัง เพื่อแบ่งระดับการควบคุมเป็น 4 ระดับ เพื่อประโยชน์ คือ การวางแผนการปฏิบัติงานว่ามีผู้ต้องขังกลุ่มใดที่จัดอยู่ในข่ายต้องควบคุมดูแลเข้มงวด ส่วนการแก้ไข ให้แบ่งเป็น 4 กลุ่ม เพื่อจะได้นำแต่ละกลุ่มไปดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข และจัดโปรแกรมปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไป รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1

การจัดกลุ่มผู้ต้องขังเพื่อการควบคุม

ระดับการควบคุม	ลักษณะผู้ต้องขัง
มั่นคงสูงสุด	ผู้ต้องขังที่กำหนดโทษสูง, มีพฤติกรรมกระทำผิดร้ายแรง, คดีสะเทือนขวัญประชาชน, คดีอุกฉกรรจ์, พฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจ, ระหว่างการควบคุมในเรือนจำกระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรงในเรือนจำ
มั่นคงสูง	ผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษสูง, พฤติกรรมกระทำผิดไม่ร้ายแรง ระหว่างการควบคุมในเรือนจำไม่เคยกระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง
ปานกลาง	กำหนดโทษไม่สูงเหลือจำต่อไปไม่มาก, มีความประพฤติดี, ไม่เคยกระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรงในเรือนจำ
ต่ำ	กำหนดโทษเหลือน้อย, มีความประพฤติดี, ใกล้เคียงโทษ

ตารางที่ 2.2
การจัดกลุ่มผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข

กลุ่มผู้ต้องขัง	ลักษณะผู้ต้องขัง
กลุ่มที่ 1 มีแนวโน้มไม่กระทำผิดซ้ำ	ผู้ต้องขังที่กระทำผิดครั้งแรก, กระทำผิดโดยประมาทหรือพลั้งพลาด, กระทำผิดเนื่องจากบันดาลโทสะ, กระทำผิดเนื่องจากสภาพแวดล้อม, มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว, ไม่ใช่อาชญากรโดยสันดาน
กลุ่มที่ 2 แก้ไขได้	กระทำผิดครั้งแรกหรือไม่เกิน 3 ครั้ง, กระทำผิดและมีความสำนึกผิด, พฤติการณ์กระทำผิดไม่ใช่อาชญากรอาชีพ, กระทำผิดในหน้าที่การงาน
กลุ่มที่ 3 ยากต่อการแก้ไข	กระทำผิดติดนิสัย (มากกว่า 3 ครั้ง), อาชญากรโดยสันดาน, กระทำผิด และไม่สำนึกผิด, มีลักษณะร้าย
กลุ่มที่ 4 กลุ่มพิเศษ	ผู้ต้องขังต่างชาติ, ผู้ต้องขังป่วย, ผู้ต้องขังโรคจิต, ผู้ต้องขังสูงอายุ

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข

เมื่อผู้ต้องขังได้รับการจำแนกลักษณะขั้นพื้นฐาน และแบ่งกลุ่มตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว หากมีการจัดทำโปรแกรมเพื่อการแก้ไขผู้ต้องขัง จะมีการคัดเลือกผู้ต้องขังโดยทำการจำแนกฯ ในระดับที่สูง ขึ้นเป็นการจำแนกเพื่อการแก้ไข ซึ่งจะต้องดำเนินการทำกรณีศึกษา (Case Study) ผู้ต้องขังแต่ละราย เพื่อคัดเลือกเข้าโปรแกรมต่าง ๆ อาทิเช่น โปรแกรมผู้ต้องขังสูงอายุ โปรแกรมเฉพาะในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาชญากรรม (ผู้ค้ารายย่อย) โปรแกรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความผิดต่อชีวิต โปรแกรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความผิดทางเพศ โปรแกรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน โปรแกรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจ เป็นต้น

สำหรับผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษ เช่น ผู้ต้องขังป่วย ผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้ต้องขังต่างชาติ สามารถส่งเข้ารับการปฏิบัติในโปรแกรมเพื่อการสงเคราะห์และสวัสดิการผู้ต้องขัง เช่น โปรแกรมผู้ต้องขังสูงอายุ โปรแกรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังป่วยระยะสุดท้าย เป็นต้น

ขั้นตอนในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข

1. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด (Case Study) เพื่อคัดเลือกผู้ต้องขังตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดหรือกลุ่มเป้าหมาย

2. การทดสอบบุคลิกภาพ โดยใช้แบบทดสอบทางจิตวิทยาเพื่อประเมินบุคลิกภาพของผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ

3. การประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ผู้ต้องขังเข้าใจและยอมรับที่จะเข้ารับการปฏิบัติตามแผนหรือโปรแกรมที่กำหนด

4. การให้คำแนะนำปรึกษา สำหรับผู้ต้องขังที่มีปัญหาหรือต้องการคำแนะนำปรึกษาระหว่างเข้ารับการปฏิบัติตามโปรแกรม

5. มีการติดตามประเมินผลผู้ต้องขังทุกระยะและบันทึกพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ต้องขังในสมุดบันทึกประจำตัวผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

เมื่อผู้ต้องขังใกล้พ้นโทษจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลผู้ต้องขังนับตั้งแต่ผ่านกระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังขั้นพื้นฐาน การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อคัดเข้าสู่โปรแกรมการแก้ไขรวมทั้งกระบวนการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามแผนการปฏิบัติที่ได้รับ เพื่อวางแผนและเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวพ้นโทษ ตามความเหมาะสมของแต่ละคนต่อไป เช่น

- การอบรมทักษะอาชีพ
- การอบรมทักษะทางสังคม
- การปรับตัวและการทำงานสาธารณประโยชน์
- การให้สวัสดิการและการสังคมสงเคราะห์
- การให้คำแนะนำปรึกษาเป็นรายบุคคล
- การเยี่ยมบ้านเพื่อวางแผนการดำเนินชีวิต
- การประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือ

ทั้งนี้ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย สามารถจำแนกกลุ่มผู้ต้องขังเพื่อวางแผนเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ต้องขังที่ไม่ประสบปัญหาเมื่อได้รับการปล่อยตัวเนื่องจากมีผู้อุปการะมีที่อยู่ ที่พักอาศัยที่แน่นอน มีเงินทุนประกอบอาชีพ มีค่าพานะกลับภูมิลำเนา ฯลฯ (เรือนจำและทัณฑสถาน ดำเนินการจัดอบรมตามหลักสูตร)

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ต้องขังที่ไม่ประสบปัญหาเมื่อได้รับการปล่อยตัว เนื่องจากมีผู้อุปการะมีที่อยู่ที่พักอาศัยที่แน่นอน แต่ไม่มีเงินทุนประกอบอาชีพ หรือไม่มีค่าพานะกลับภูมิลำเนา (เรือนจำและทัณฑสถานดำเนินการจัดอบรมตามหลักสูตรพร้อมกับกลุ่มที่ 1 และประสานงานหน่วยงานองค์กรในจังหวัด เพื่อขอรับการสนับสนุนทุนประกอบอาชีพหรือค่าพานะกลับภูมิลำเนาตลอดจนหน่วยงานที่รองรับผู้พ้นโทษเข้าทำงานได้)

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำ เนื่องจากประสบปัญหา เช่น ไม่มีผู้อุปการะ ไม่มีญาติ ไม่มีที่อยู่ ที่พักอาศัยที่แน่นอน ไม่มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษ ฯลฯ (สำรวจคัดกรองรายชื่อผู้ต้องขังส่งกรมราชทัณฑ์ เพื่อย้ายผู้ต้องขังกลุ่มนี้มาอบรมที่ศูนย์เตรียมการปลดปล่อยและพิจารณาช่วยเหลือตามความต้องการเฉพาะราย)

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง จะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้นั้น จะต้องมีการประสานงานกับฝ่ายอื่น ๆ และจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของเรือนจำทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายควบคุม ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายฝึกวิชาชีพ ฝ่ายพยาบาล รวมทั้ง อนุศาสนาจารย์ ร่วมกันดำเนินงานติดตามผลการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เพื่อทราบว่าผู้ต้องขังที่ได้รับการกำหนดตามแผนปฏิบัติดังกล่าว มีปัญหาข้อขัดข้องหรือไม่อย่างไร หากมีปัญหาหรือมีความไม่เหมาะสมเกิดขึ้น ก็จะได้วางแผนปฏิบัติแก่ผู้ต้องขังดังกล่าวใหม่ โดยทำการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังซ้ำ เพื่อกำหนดแผนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขังอย่างแท้จริง หากไม่พบปัญหาก็ดำเนินการต่อไป และเมื่อผู้ต้องขังใกล้พ้นโทษก็จะนำข้อมูลที่ได้จากแผนปฏิบัติต่อผู้ต้องขังไปเตรียมความพร้อม หรือให้การอนุเคราะห์แก่ผู้ต้องขังในเรื่องต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละคนต่อไป ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะทำให้ผู้ต้องขังได้รับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สร้างทัศนคติที่ดีขึ้น ลดการกระทำผิดซ้ำ กระบวนการดังกล่าวทั้งหมดนี้จะทำให้ผู้ต้องขังได้รับการแยกกลุ่มเพื่อการควบคุมและแก้ไขที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อการบริหารงานเรือนจำและทัณฑสถานต่อไป

ข. ขั้นตอนและวิธีดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง จะต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการ เริ่มแต่วาระแรกที่รับตัวเข้าสู่เรือนจำ จนกระทั่งพ้นโทษหรือได้รับการปล่อยตัวออกจากเรือนจำ โดยการประสานความร่วมมือของเจ้าหน้าที่เรือนจำทุกฝ่าย ตามขั้นตอนและวิธีการดังนี้

ในการดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังมีกระบวนการในการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน คือ

1. ดำเนินการศึกษาหรือรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของผู้ต้องขังแต่ละคน เพื่อให้ทราบพื้นฐานความรู้ ความถนัด ประวัติการประกอบอาชีพ ประวัติครอบครัว การคบเพื่อน บุคลิกภาพโดยทั่วไป ระดับสติปัญญา ข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำผิด และสาเหตุแห่งการกระทำผิดตลอดจนข้อมูลในเรื่องอื่น ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความรู้พื้นฐานทาง ด้านสังคมสงเคราะห์หรือด้านจิตวิทยา หรือได้รับการฝึกฝนอบรมในเรื่องดังกล่าวมาเป็นอย่างดี โดยจะต้องพยายามศึกษาหาข้อมูลรายละเอียดที่ต้องการให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องสาเหตุการกระทำผิด ซึ่งการรวบรวมข้อมูลดำเนินการได้โดยการสัมภาษณ์

หรือสอบถามประวัติผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล รวมทั้งการ สังเกตพฤติกรรมของผู้ต้องขังทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อได้ข้อมูลดังกล่าวมาแล้วเพื่อให้แน่ใจว่าถูกต้องแน่นอนและเชื่อถือได้ จะต้องออกไปสืบเสาะข้อเท็จจริงจากครอบครัวและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังอีกทางหนึ่งด้วย ข้อมูลรายละเอียดที่ถูกต้องแน่นอนและเชื่อถือได้ จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการวิเคราะห์ เพื่อการวางแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามความเหมาะสมเป็นรายบุคคล

2. วางแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามความเหมาะสมของแต่ละคน รวมทั้งกำหนดกิจกรรมปฏิบัติ เพื่อให้การบำบัดรักษา อบรมแก้ไข และฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขัง สอดคล้องกับสภาพร่างกายจิตใจ ระดับสติปัญญา พื้นฐานความรู้ ความถนัด รวมทั้งสาเหตุแห่งการกระทำความผิด ภูมิหลังของครอบครัวและสภาพแวดล้อมของสังคมภายนอก โดยนำข้อมูลทุกด้านที่ได้จากการดำเนินการในข้อ 1 มาสรุป วิเคราะห์ และกำหนดแผนงาน แนวทางหรือมาตรการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามความเหมาะสมของแต่ละคน โดยจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของมาตรการดังกล่าวไว้ด้วย ตลอดจนกำหนดหน่วยงานที่จะต้องรับผิดชอบ และระยะเวลาของกิจกรรมปฏิบัติให้ชัดเจนด้วย

3. การนำแผนที่ได้มีการดำเนินการตามข้อ 2 ไปปฏิบัติ เมื่อเรือนจำและทัณฑสถานได้กำหนดแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามความเหมาะสมของแต่ละคนแล้วต้องดำเนินการเพื่อให้มีการปฏิบัติตามแผนดังกล่าวอย่างจริงจัง โดยฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดกิจกรรมปฏิบัติตามลำดับความสำคัญที่ได้กำหนดไว้ในแผนและระยะเวลาที่กำหนด ทั้งในเรื่องของการบำบัดรักษา การอบรมแก้ไขพัฒนาจิตใจ การให้การศึกษาวชิชาสามัญ วิชาชีพ ฯลฯ

4. การติดตามผลการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เมื่อได้มีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามแผนการที่ได้มีการนำไปปฏิบัติตามข้อ 3 ไประยะหนึ่งแล้ว จะต้องมีการติดตามผลว่าการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังดังกล่าวได้ผลหรือไม่ เพียงใด มีปัญหาข้อขัดข้องในเรื่องใด ทั้งในด้านส่วนตัวผู้ต้องขัง ด้านการกำหนดแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง รวมทั้งความพร้อมในด้านการนำไปปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ หาก เห็นว่า การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังยังไม่ได้ผล หรือยังได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจ จะต้องดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังอีกครั้งหนึ่ง เพื่อหาข้อบกพร่องของการจำแนกลักษณะในครั้งแรก เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังดังกล่าวให้เหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป

5. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังซ้ำ โดยปกติจะต้องดำเนินการทุก ๆ 6 เดือน หรือ 1 ปี หลังจากที่ได้มีการดำเนินการในเรื่องนี้ไปแล้ว หรือดำเนินการโดยทันทีเมื่อมีปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังดังกล่าว เพื่อปรับปรุงแก้ไขแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังดังกล่าว ให้บังเกิดผลดียิ่งขึ้นต่อไป

6. การวางแผนหรือโครงการเตรียมปล่อยผู้ต้องขัง เมื่อผู้ต้องขังใกล้จะได้รับ การปล่อยตัว โดยเหลือกำหนดเวลาที่จะต้องรับโทษต่อไปไม่เกิน 6 เดือน จะต้องมีการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ในแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ในขณะที่ต้องโทษอยู่ในเรือนจำ ไปใช้ในการจัดทำแผน หรือโครงการเตรียมปล่อยผู้ต้องขังดังกล่าวตามความเหมาะสมของแต่ละคน โดยการให้การ สงเคราะห์ในเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการที่ผู้ต้องขังจะออกไปอยู่ร่วมกับสังคมภายนอกได้ตามปกติ ภายหลังพ้นโทษ เป็นการเชื่อมโยงแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำเข้ากับแผนการเตรียม ความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ซึ่งจะมีผลให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังประสบผลสำเร็จตาม ความมุ่งหมาย ไม่มีผู้ที่กลับมาต้องโทษอีกหรือกลับมาเพียงส่วนน้อย

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อคัดเลือกไปอยู่ประจำทัณฑสถานเปิดและเรือนจำ

ชั่วคราว

ทัณฑสถานเปิดและเรือนจำชั่วคราวเป็นเรือนจำประเภทหนึ่งที่ตั้งขึ้นโดยมี วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานด้านการอบรมและฝึกวิชาชีพให้แก่นักโทษเด็ดขาด โดยเฉพาะทาง ด้านเกษตรกรรมเลี้ยงสัตว์ ปศุสัตว์ และเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้กับผู้ต้องขังที่ ใกล้จะพ้นโทษ ซึ่งทัณฑสถานเปิด/เรือนจำชั่วคราวของกรมราชทัณฑ์ โดยทั่วไปจะมีความมั่นคง แข็งแรงต่ำ ไม่มีกำแพง รั้วรอบขอบชิด ลักษณะงานมุ่งเน้นการฝึกวิชาชีพเกษตรกรรมและอยู่ใกล้ กับชุมชนผู้ต้องขังที่ได้รับคัดเลือกเข้าไปอยู่ประจำ ที่ทัณฑสถานเปิด/เรือนจำชั่วคราวจะต้องเป็น ผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดีและใกล้พ้นโทษ ซึ่งผู้ต้องขังเหล่านี้จะได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาอาชีพและพัฒนาจิตใจ เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนได้รับการปลดปล่อย มีโอกาสปรับตัวเข้าสู่ ชุมชนสังคมก่อนพ้นโทษ และฝึกความรับผิดชอบต่อการควบคุมตนเอง ปรับ สภาพของตนเองให้ พร้อมกลับสู่สังคม นอกจากนี้ทัณฑสถานเปิดและเรือนจำชั่วคราวยังเป็นประโยชน์ด้านการระบายน ความแอดของผู้ต้องขังในเรือนจำอีกวิธีหนึ่ง แบ่งการดำเนินงานเป็น 2 ประเภท คือ

1. ทัณฑสถานเปิด/เรือนจำชั่วคราว ที่มีการบริหารในสังกัดของเรือนจำที่ตั้งอยู่ใน จังหวัดนั้น ๆ ปัจจุบันมี 28 แห่ง

2. ทัณฑสถานเปิด ที่มีการบริหารเป็นเอกเทศขึ้นตรงกับกรมราชทัณฑ์ มีจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ ทัณฑสถานเปิดห้วยโป่ง จ.ระยอง ทัณฑสถานเปิดทุ่งเบญจา จ.จันทบุรี ทัณฑสถาน เปิดบ้านเนินสูง จ.ปราจีนบุรี ทัณฑสถานเปิดหนองน้ำขุ่น จ.นครสวรรค์ และทัณฑสถานเปิด บ้านนาวง จ.พัทลุง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังวัยหนุ่ม

เนื่องจากอาชญากรรมที่เกิดขึ้นจากกลุ่มบุคคลวัยรุ่น อายุยังไม่ถึงภาวะผู้ใหญ่เต็มตัวส่วนมากเกิดจากความพลั้งพลาด โดยเหตุที่คบค้าสมาคมกับคนทุจริตหรืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ผู้กระทำผิดวัยหนุ่มย่อมมีโอกาสกลับความประพฤติเป็นพลเมืองดีได้มากกว่าผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นเพื่อหวังผลในการอบรมผู้กระทำผิดวัยหนุ่ม และเพื่อป้องกันการถ่ายทอดนิสัยชั่วร้ายจากอาชญากรที่เป็นผู้ใหญ่ จึงต้องแยกขังผู้กระทำผิดวัยหนุ่มออกเป็นสัดส่วนต่างหากออกจากผู้ต้องขังผู้ใหญ่ โดยกรมราชทัณฑ์ได้จัดตั้งทัณฑสถานวัยหนุ่ม และสถานแรกรับผู้ต้องขังวัยหนุ่มไว้ตามภาคต่าง ๆ ได้แก่ ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง จ.ปทุมธานี ทัณฑสถานวัยหนุ่มพระนครศรีอยุธยา ทัณฑสถานวัยหนุ่มนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งสถานแรกรับผู้ต้องขังวัยหนุ่มขึ้นในเรือนจำต่าง ๆ โดยกำหนดให้ใช้พื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำเป็นที่คุมขังผู้ต้องขังวัยหนุ่มโดยเฉพาะ คือ สถานแรกรับผู้ต้องขังวัยหนุ่มเรือนจำกลางอุดรธานี สถานแรกรับผู้ต้องขังวัยหนุ่ม เรือนจำจังหวัดบุรีรัมย์ สถานแรกรับผู้ต้องขังวัยหนุ่มเรือนจำกลางนครพนม และสถานแรกรับผู้ต้องขังวัยหนุ่มเรือนจำกลางตาก

มาตรฐานเรือนจำด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (Classifications)

มาตรฐาน หมายถึง “สิ่งที่ถือเอาเป็นหลักสำหรับเทียบกำหนด” (ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525) และมาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดการ จำแนกประเภทของนักโทษ ตามข้อ 69 กล่าวว่า “ในทันทีที่รับนักโทษผู้นั้นเข้าสู่เรือนจำ และได้ศึกษาบุคลิกภาพของนักโทษผู้นั้นแล้ว การจัดรายการฝึกอบรมและบำบัดแก้ไขนักโทษผู้นั้นให้อาศัยข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการเฉพาะสำหรับนักโทษผู้นั้น ตลอดจนความสามารถและแนวโน้มของนักโทษผู้นั้นเป็นฐานในการพิจารณา” และกรมราชทัณฑ์ได้จัดให้มีวัตรกรรมด้านการปฏิบัติงานของกรมราชทัณฑ์ คือ การจัด ทำมาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน และมาตรฐานเรือนจำด้านที่ 4 คือ มาตรฐานด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย เพื่อเป้าหมายหลัก 2 ประการ คือ การกำหนดระดับความมั่นคงปลอดภัยในการควบคุมอย่างเหมาะสม และการกำหนดกิจกรรมปฏิบัติในด้านการฟื้นฟูแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง ซึ่งเน้นถึงสิทธิ ความต้องการ หรือความสนใจของผู้ต้องขังเป็นหลัก โดยจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมแก่ผู้ต้องขังระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน และสามารถกลับไปใช้ชีวิตอย่าง เป็นสุขภายหลังการปล่อยตัวพ้นโทษ มีรายละเอียดดังนี้

1. ต้องมีนโยบายและแผนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังอย่างชัดเจน
2. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังต้องกระทำโดยเร็ว ภายหลังการรับตัวผู้ต้องขังเข้าสู่เรือนจำ/ ทัณฑสถาน และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนกว่าผู้ต้องขังถูกปล่อยตัว

3. เจ้าหน้าที่ผู้ทำการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะต้องเป็นบุคคลที่จบการศึกษาอย่างน้อยระดับปริญญาตรีในสาขาวิชาการต่าง ๆ (สหวิชาชีพ) ดังนี้

3.1 จิตวิทยา

3.2 สังคมสงเคราะห์ หรือสังคมวิทยา

3.3 อาชญวิทยา ทักษะวิทยา กระบวนการยุติธรรมทางอาญา หรืองานราชทัณฑ์
ทั้งนี้ ถ้าไม่มีผู้จบในสาขาใดสาขาหนึ่งดังกล่าว อาจให้ผู้ที่ผ่านการอบรมเกี่ยวกับการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจากกรมราชทัณฑ์แทนได้

4. ในการพิจารณากำหนดแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง จะต้องประกอบด้วย คณะผู้บริหารเรือนจำและผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ที่มีความรู้ทางด้านสาขาวิชาจิตวิทยา สังคมสงเคราะห์ หรือสังคมวิทยา อาชญวิทยาและทัณฑวิทยา กระบวนการยุติธรรมหรืองานราชทัณฑ์ เป็นต้น นอกจากนี้ อาจเชิญบุคคลและหน่วยงานภายนอก เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้ เช่น จิตแพทย์ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม

5. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังต้องมีการจัดทำเป็นรายบุคคล โดยต้องมีข้อมูลรายละเอียด เช่น การศึกษา ประวัติ ภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ สาเหตุของการกระทำความผิด พฤติการณ์ในการกระทำความผิด เป็นต้น ทั้งนี้ ในการศึกษาหาข้อมูลของผู้ต้องขังต้องมีข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์ เอกสารทางราชการ เอกสารอื่น ๆ ข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ และการประสานข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์และวางแผนปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทั้งในด้านการควบคุมและการแก้ไขฟื้นฟูอย่างถูกต้องเหมาะสม

6. เรือนจำ/ทัณฑสถาน ต้องจัดให้มีสถานที่เพื่อการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นการเฉพาะ รวมถึงวัสดุ อุปกรณ์ อย่างเพียงพอต่อการดำเนินการ

7. ผู้ต้องขังต้องมีโอกาสรับทราบถึงแผนการปฏิบัติ มีความเข้าใจและสมัครใจที่จะเข้ารับการปฏิบัติตามแผน

8. ต้องมีการติดตามประเมินผลและทบทวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างน้อย 6 เดือน/ครั้ง เพื่อจัดทำแผนการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังแต่ละประเภท(โปรแกรมเฉพาะ) และแผนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว ทั้งนี้ ต้องมีการบันทึกกิจกรรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังลงในสมุดบันทึกประจำตัวผู้ต้องขัง

ดังนั้น ในการที่จะขับเคลื่อนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ และปรับเข้าสู่มาตรฐานจะต้องได้รับความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจจากผู้บริหาร คณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่จำแนกลักษณะผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ต้องขังด้วย เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในเชิงคุณภาพ และสามารถนำผลการดำเนินงานมาใช้ให้เกิด

ประโยชน์ในการบริหารงานเรือนจำอย่างแท้จริงซึ่งการปฏิบัติงานดังกล่าวมิได้เป็นการเพิ่มภาระหน้าที่ให้กับผู้เกี่ยวข้องแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงการปรับกลยุทธ์ในการปฏิบัติงานด้านการจำแนก ลักษณะผู้ต้องขังให้เข้าสู่ระบบสากลอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์กรมราชทัณฑ์ ที่กล่าวว่า “กรมราชทัณฑ์เป็นองค์กรชั้นนำของอาเซียนในการควบคุม แก้ไข และพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง เพื่อคืนคนดี มีคุณค่า สู่อสังคม” (มาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน สำนักทัณฑวิทยา)

ค. ผลการดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (ส่วนจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์)

- มาตรฐานด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

เป็นมาตรฐานหนึ่งของการดำเนินงานที่เรือนจำและทัณฑสถาน ต้องปฏิบัติให้ได้ มาตรฐาน เพื่อสร้างการยอมรับ และความเชื่อมั่นของสังคมต่องานราชทัณฑ์ จึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นเพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ให้ได้มาตรฐานระดับสากลและสอดคล้องกับนโยบายกรมราชทัณฑ์ในการจัดทำมาตรฐาน และเป็นการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาเรือนจำให้สามารถดำเนินงานได้อย่างถูกต้องเป็นระบบ ผู้ต้องขังได้รับการแก้ไขฟื้นฟูให้กลับตนเป็นคนดี ไม่กลับมามีพฤติกรรมซ้ำ เอื้อประโยชน์ต่อการบริหารงานเรือนจำ ทั้งด้านการควบคุมและด้านการแก้ไขอย่างเป็นมืออาชีพ ก้าวไปสู่การเป็นองค์กรชั้นนำด้านการควบคุมและด้านการแก้ไขต่อไปในอนาคต โดยผลการดำเนินสรุปได้ดังนี้

1. เรือนจำ/ทัณฑสถาน ที่ ผ่าน มาตรฐานด้านการจำแนกฯ จำนวน 33 แห่ง
2. เรือนจำ/ทัณฑสถาน ที่ ไม่ผ่าน มาตรฐานด้านการจำแนกฯ จำนวน 91 แห่ง
3. เรือนจำ/ทัณฑสถาน ที่ ยังไม่ได้รายงานผลการดำเนินงานมา จำนวน 12 แห่ง

- สถิติการดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ปีงบประมาณ 2547-2549

ตารางที่ 2.3

สถิติการดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ปีงบประมาณ 2547-2549

นักโทษเด็ดขาด											
ปีงบประมาณ	ยอดนักโทษเด็ดขาด ณ เดือนกันยายนของแต่ละปีตามแบบ ร.ท.102 และแบบจน. 01	จำนวนนักโทษเด็ดขาดที่ผ่านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการควบคุมและเพื่อการแก้ไขแล้ว	คิดเป็นร้อยละ	นักโทษเด็ดขาดผ่านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการควบคุม				นักโทษเด็ดขาดผ่านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข			
				กลุ่มที่ 1 มั่นคง สูงสุด	กลุ่มที่ 2 มั่นคง สูง	กลุ่มที่ 3 ปานกลาง	กลุ่มที่ 4 ต่ำ	กลุ่มที่ 1 มีแนวโน้ม ไม่กระทำ ผิดซ้ำ	กลุ่มที่ 2 แก้ไขได้	กลุ่มที่ 3 ยากต่อการ แก้ไข	กลุ่มที่ 4 กลุ่ม พิเศษ
2547	125,834	114,873	91.29	6,596	20,386	63,062	24,829	47,498	51,392	7,182	8,801
2548	121,734	118,050	96.97	6,076	20,038	62,012	29,924	49,256	49,914	8,269	10,611
2549	107,078	107,078	100	5,942	19,573	54,524	62,139	44,044	45,167	7,722	10,145

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

ผู้ต้องขังระหว่าง							
ปีงบประมาณ	ยอดผู้ต้องขังระหว่าง ณ เดือน กันยายน ของ แต่ละปี ตามแบบ ร.ท.102 และแบบจน. 01	จำนวนผู้ต้องขังระหว่าง ที่ผ่านการจำแนก ลักษณะผู้ต้องขังเพื่อ การควบคุม	คิดเป็น ร้อยละ	ผู้ต้องขังระหว่างผ่านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการควบคุม			
				กลุ่มที่ 1 มั่นคงสูงสุด	กลุ่มที่ 2 มั่นคงสูง	กลุ่มที่ 3 ปานกลาง	กลุ่มที่ 4 ต่ำ
2547	40,926	36,958	90.30	5,233	6,218	18,007	7,500
2548	40,145	38,511	95.93	4,774	7,131	17,846	8,760
2549	32,297	37,878	96.39	4,423	6,905	17,888	8,662

- ปัญหาในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

ในทางปฏิบัติพบว่า การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ยังไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากประสบปัญหาหลายประการ ส่วนจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์ ได้มีการประมวลปัญหาในการดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังของเรือนจำและทัณฑสถาน ไว้ดังต่อไปนี้

1. สถานที่

1) สถานที่เรือนจำเป็นโครงสร้างเรือนจำแบบเก่า ไม่มีแดนแรกรับ คับแคบ ไม่สามารถแยกขังผู้ต้องขังในแต่ละประเภทได้อย่างเด็ดขาด

2) ไม่มีสถานที่จำแนกลักษณะผู้ต้องขังโดยเฉพาะ ส่วนใหญ่ใช้สถานที่ส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นสถานที่ในการสัมภาษณ์ผู้ต้องขัง สถานที่ไม่เป็นสัดส่วน

3) ไม่มีสถานที่รองรับผู้ต้องขัง หรือกิจกรรมรองรับการให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ภายหลังจากการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังแล้ว เนื่องจากผู้ต้องขังมีจำนวนมาก มีสภาพแออัด กิจกรรมที่มีอยู่ไม่เหมาะสมหรือสอดคล้องกับความต้องการ หรือจำนวนผู้ต้องขัง

2. บุคลากร

1) เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานจำแนกผู้ต้องขังมีน้อย ไม่เหมาะสมกับปริมาณงาน และจำนวนผู้ต้องขัง และปฏิบัติงานหลายหน้าที่ ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) เจ้าหน้าที่จำแนกลักษณะผู้ต้องขังมีข้อจำกัดในการปฏิบัติงาน ซึ่งในการดำเนินงาน เจ้าหน้าที่จำแนกลักษณะผู้ต้องขังต้องอาศัยเทคนิค ทักษะ ความชำนาญ ประสบการณ์ เป็นเครื่องมือสนับสนุนในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพ

3) เจ้าหน้าที่ระดับสูงของเรือนจำ รวมถึงหัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ ในเรือนจำและทัณฑสถานไม่เห็นถึงความสำคัญ และไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจึงไม่เป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง ตามที่กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดไว้

4) เจ้าหน้าที่ถูกสับเปลี่ยนหน้าที่

5) เจ้าหน้าที่ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรจำแนกลักษณะผู้ต้องขังแล้ว ไม่ได้ทำงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

6) เจ้าหน้าที่ขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน

3. ปัญหาการดำเนินงานไม่เป็นระบบและต่อเนื่อง

1) เจ้าหน้าที่เรือนจำและทัณฑสถานส่วนใหญ่เข้าใจว่า การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง คือ การสอบประวัติแล้วรวบรวมเก็บไว้ แต่ไม่ได้นำข้อมูลผู้ต้องขังที่ได้จากการสัมภาษณ์มาใช้ประโยชน์ และพิจารณาแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ผู้ต้องขัง

2) การพิจารณาวางแผนปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง คณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังของเรือนจำและทัณฑสถาน มักมุ่งเน้นการใช้แรงงานเพื่อประโยชน์ในด้านการฝึกวิชาชีพมากกว่าการแก้ไขฟื้นฟูและพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังอย่างจริงจัง

3) การดำเนินการติดตามผลผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นขั้นตอนการดำเนินงานที่มีความสำคัญมีน้อย เพื่อเป็นการตรวจสอบผลการดำเนินงาน แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่เรือนจำได้ดำเนินการไปแล้ว มีผลในการแก้ไขหรือพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังหรือไม่ หากแนวทางการปฏิบัติที่กำหนดไว้เดิมไม่เหมาะสมกับผู้ต้องขัง เรือนจำและทัณฑสถานควรปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติใหม่

4) การดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังซ้ำ จะดำเนินงานเฉพาะผู้ต้องขังที่มีปัญหา ในการควบคุม หรือมีคำร้องขอเปลี่ยนหน่วยงาน หรือในการคัดเลือกผู้ต้องขังออกทำงานนอกเรือนจำ หรือยื่นเรื่องพักการลงโทษ เท่านั้น

5) การวางแผนเพื่อการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย จะดำเนินการเฉพาะผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว ลดวันต้องโทษ หรือพักการลงโทษ สำหรับผู้ต้องขังที่ปล่อยตัวพ้นโทษตามกำหนดโทษตามหมายศาล ไม่มีการวางแผนหรือจัดทำโครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้กับผู้ต้องขังทุกคน ผู้ต้องขังกลุ่มนี้เมื่อกลับไปสู่สังคมอาจมีปัญหา ไม่สามารถแก้ไขปัญหา หรือได้รับการปรึกษาแนะนำในทางที่ถูกต้อง อาจหันกลับไปกระทำผิดซ้ำได้อีก

6) นโยบายของผู้บริหารของกรมราชทัณฑ์ขาดความต่อเนื่อง และไม่ให้ความสำคัญอย่างจริงจัง

7) ขาดการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานจากส่วนกลางอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

8) การกำหนดนโยบาย แนวทางการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ จากส่วนกลาง กรมราชทัณฑ์ เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างคิด ไม่ได้นำข้อมูลของผู้ต้องขังที่ได้จากการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ก่อนที่จะกำหนดเป็นนโยบายและนำไปสู่การปฏิบัติ

9) การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ไม่เป็นไปตามมติคณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พัชราภรณ์ เวชวงศ์วาน (2531, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ทักษะของผู้บัญชาการเรือนจำ ต่อ งานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ พบว่า บทบาทหน้าที่ที่นักสังคมสงเคราะห์ ได้รับมอบหมายให้ ปฏิบัติงานในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ส่วนใหญ่มีหน้าที่ในการสอบประวัติผู้ต้องขังเพื่อจำแนก ลักษณะผู้ต้องขัง ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้ต้องขังระหว่างคุมประพฤติ และสอบสวนเรื่องราวเพื่อขอ ทูลเกล้าฯ นอกจากนี้ยังพบว่านักสังคมสงเคราะห์ มีหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหลายด้าน ๆ แต่นักสังคมสงเคราะห์ประจำเรือนจำและ ทัณฑสถานมีน้อย จึงทำให้ประสบปัญหา “งานล้นมือ” และ ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า ผู้ต้องขังต้องการบริการสังคมสงเคราะห์ และควรมีบริการสังคมสงเคราะห์ ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน เพราะจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยอบรมฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ต้องขัง ให้กลับตนเป็นพลเมืองดีได้ และรูปแบบของการบริการสังคมสงเคราะห์ที่ผู้ต้องขังต้องการคือ บริการด้านปรึกษาหารือ เพื่อขอคำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางในการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสังคมภายนอก

ประทีป ดวงพัตรา (2538, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการจำแนก ลักษณะผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน พบว่า ปัญหาที่สำคัญคือ ปัญหาการขาดอัตรากำลัง เจ้าหน้าที่ ปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างทางอาคารสถานที่ ปัญหาขาดความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ใน เรือนจำและทัณฑสถาน ปัญหาผู้บังคับบัญชาไม่ให้ความสำคัญและความสนใจ และปัญหาการขาด วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ทันสมัยในการปฏิบัติงาน

พิทักษ์ หัทยานนท์ (2542, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การบริหารงานเรือนจำและทัณฑสถาน ภายใต้แผนทิศทางการพระราชกฤษฎีกา ศึกษากรณีทักษะของผู้บัญชาการเรือนจำและทัณฑสถาน พบว่า ทักษะต่อ การปฏิบัติตามแผนทิศทางการพระราชกฤษฎีกาในด้านการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เรือนจำและ ทัณฑสถานดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังอย่างได้ผลเห็นว่าปฏิบัติได้มาก ส่วนการชี้แจงกฎ ระเบียบของเรือนจำให้แก่ผู้ต้องขังเข้าใจใหม่ได้เข้าใจและการนำเทคนิคต่าง ๆ เช่น กลุ่มบำบัดชุมชน มาใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังมีความเห็นปานกลาง ทักษะต่อบุคลากรพบว่าอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ เหมาะสมกับจำนวนผู้ต้องขังเห็นว่ามีน้อย บุคลากรในเรือนจำและทัณฑสถานได้ปฏิบัติงานตาม สายงานของตนเอง และได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติตามหลักสูตรที่อบรมสำเร็จมาเห็นว่าปานกลาง ทักษะทางด้านวัสดุอุปกรณ์ มีใช้ในการควบคุมที่ทันสมัยเห็นว่ามีน้อย ทักษะต้องบประมาณ เห็นว่า มีการปฏิบัติตามจำนวนของแผนที่วางไว้อย่างครบถ้วนปานกลาง ทักษะตอนนโยบาย โดยมีความรู้ ความเข้าใจต่อแผนทิศทางและจะช่วยให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น เห็นว่ามาก และ ข้อเสนอแนะ ประชากรส่วนใหญ่เห็นด้วยต่อการมีระบบจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่มีประสิทธิภาพ จัดตั้งศูนย์เตรียมการปลดปล่อย การนำมาปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชนมาใช้อย่างกว้างขวาง

ตลอดจนควรมีระบบการติดตามและประเมินผลต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำ และภายหลังพ้นโทษ ควรมีการแก้ไขกฎหมายระเบียบที่ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และต้องมีการจัดหาบุคลากรวิชาชีพที่ขาดแคลน เช่น นักสังคมสงเคราะห์ พยาบาล ให้เพียงพอ

เดือนงาม สุขชวลิต (2543, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ทักษะของผู้บัญชาการเรือนจำต่อการจัดแดนความมั่นคงสูงในเรือนจำ พบว่า การจัดแดนความมั่นคงสูงเป็นมาตรการหนึ่งในการควบคุมผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเป็นอันตราย เป็นผู้ร้ายโดยสันดาน พวกคดีอุกฉกรรจ์ มีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการหลบหนี หรือพวกที่ชอบก่อความรุนแรงในเรือนจำ จำเป็นต้องควบคุมแยกขังไม่รวมกับผู้ต้องขังอื่น เพื่อป้องกันการถ่ายทอดพฤติกรรมที่เป็นอาชญากรแก่ผู้ต้องขังอื่น โดยใช้ระบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เพื่อปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล และให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างถูกต้องเหมาะสมตามหลัก ทฤษฎีวิทยา หลักกฎหมาย และหลักมนุษยธรรม เพื่อแก้ไขผู้กระทำผิดให้เป็นพลเมืองดีของสังคมต่อไป

นิรมล ธรรมเจริญ (2545, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความพร้อมของหัวหน้าฝ่ายทัณฑปฏิบัติ และหัวหน้าฝ่ายจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง พบว่า หัวหน้าฝ่ายทัณฑปฏิบัติและหัวหน้าฝ่ายจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง มีความพร้อมในภาพรวมและความพร้อมด้านความรู้อยู่ในระดับปานกลาง ความพร้อมด้านเจตคติต่อบทบาทหน้าที่อยู่ในทิศทางไม่แน่ใจ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงความพร้อมในภาพรวม ได้แก่ การมีโอกาสได้รับข่าวสาร จำนวนผู้ต้องขัง ระยะเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่ การมีนโยบายในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง และงบประมาณสำหรับการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลทำนายความพร้อมด้านความรู้ ได้แก่ การมีโอกาสได้รับข่าวสาร และจำนวนผู้ต้องขัง สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลทำนายความพร้อมด้าน เจตคติต่อบทบาทหน้าที่ ได้แก่ การมีนโยบายในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจากข้อค้นพบ และได้มีข้อเสนอแนะให้ดำเนินการลดจำนวนผู้ต้องขังในส่วนที่กรมราชทัณฑ์สามารถดำเนินการได้ รวมทั้ง ควรมีนโยบายในด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่ชัดเจน มีการส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานมีโอกาสได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึง และสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพิ่มเติม

วรรณดี บัวภา (2545, น. 82-84) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะคดีของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่องานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง พบว่า ทักษะคดีของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่องานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในภาพรวมอยู่ในระดับที่ดี มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในระดับปานกลาง และ สายงานที่รับผิดชอบมีความสัมพันธ์กับทักษะคดีของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนเพศ สาขาที่จบการศึกษา อายุราชการ ตำแหน่ง ประสบการณ์

ในการทำงาน การเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่องานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อยุทธิ์ วิมลอักษร (2545, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ทัศนคติของผู้ต้องขังต่อระบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางอุดรธานี พบว่า ผู้ต้องขังจะมีทัศนคติที่ดีต่อระบบงานจำแนกลักษณะ มีปัญหาและความต้องการที่ทางเรือนจำฯ สามารถดำเนินการให้ได้ ได้แก่ การจัดสวัสดิการในโรงงาน การจัดผู้ต้องขังให้เหมาะสมกับงาน/ความรู้/ความสามารถ การจัดเจ้าหน้าที่ในกองงานที่มีความรู้ความถนัดในการฝึกวิชาชีพ สำหรับในส่วนของงานดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่เกี่ยวข้องกับผู้ปฏิบัติงาน ควรมีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง เป็นระบบ หากมีการจัดกำลังเจ้าหน้าที่เพียงพอ ก็จะสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากต้องมีการติดตาม ประเมินผลผู้ต้องขังที่เราจำแนกลักษณะเข้าไปอยู่ในงาน/กองงาน ทั้งนี้ เพื่อผลในการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้สามารถปรับตัวได้ เมื่อพบว่าผู้ต้องขังรายที่เราจำแนกลักษณะไปแล้ว ไม่มีความพร้อมก็จะได้นำมาดำเนินการจำแนกซ้ำต่อไป สำหรับในส่วนของเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ชิด เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังโดยตรง ควรมีการจัดให้มาร่วมสังเกตการณ์หรือแสดงความคิดเห็นระหว่างที่มีการประชุมจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เพื่อที่จะได้ทราบปัญหาความต้องการของผู้ต้องขัง เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

สุทิสรา มณีเพชร (2546, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ทัศนะของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่องานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร พบว่า เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร มีทัศนะเห็นด้วยต่อแนวทางการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านบุคลากร นักสังคมสงเคราะห์ควรมีความรู้ความสามารถที่แท้จริง ผู้บริหารเรือนจำควรมีความรู้ความเข้าใจในงานสังคมสงเคราะห์ดีพอ และให้ความสำคัญกับงานสังคมสงเคราะห์อย่างแท้จริง ควรเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้กับนักสังคมสงเคราะห์ด้วยการเลื่อนขั้นเงินเดือนที่ยุติธรรม

ด้านงบประมาณ เรือนจำควรจัดสรรงบประมาณด้านสังคมสงเคราะห์เพิ่มขึ้น ควรเร่งรัดการอนุมัติงบประมาณให้มีความสะดวกรวดเร็ว นักสังคมสงเคราะห์ควรมีความสามารถในการแสวงหาทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกองค์กร

ด้านวัสดุอุปกรณ์ ควรจัดสรรยานพาหนะให้เพียงพอในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์ควรมีสถานที่ที่เหมาะสมในการสัมภาษณ์และให้คำปรึกษาผู้ต้องขัง

ด้านการบริหารจัดการ การจัดบริการด้านสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ ควรสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของผู้ต้องขังอย่างแท้จริง นักสังคมสงเคราะห์ควรรู้เกี่ยวกับด้าน

สังคมสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังแรกกับทุกคน นักสังคมสงเคราะห์ควรใช้แผนงานสังคมสงเคราะห์ของกรมราชทัณฑ์ เป็นแนวทางในการเขียนแผนงานและเป็นกรอบในการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ

ด้านบริการ ผู้ต้องขังเพิ่มจำนวนมากขึ้น นักสังคมสงเคราะห์จึงควรปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน มีการสำรวจผู้ต้องขังในเรือนจำที่ประสบปัญหา ควรปฏิบัติงานตามบทบาทและหน้าที่ของตนเองให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้อยู่ในเรือนจำยอมรับและเข้าใจ และควรมีบทบาทในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

จากการศึกษา การดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ พบว่ากรมราชทัณฑ์เป็นองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม ภารกิจของกรมราชทัณฑ์ คือ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาล โดยการควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี และการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังให้เป็นพลเมืองดีของสังคมเมื่อพ้นโทษ ดังนั้น นโยบายหลักที่สำคัญประการหนึ่งในการบริหารงาน คือ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง โดยกรมราชทัณฑ์กำหนดให้เรือนจำ/ทัณฑสถานทุกแห่ง ดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจริงจัง และบังเกิดผลเป็นรูปธรรม

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุด เพื่อใช้ในการกลั่นกรองผู้ต้องขัง ทำให้ทราบถึงสถานภาพและข้อมูลพื้นฐานของผู้ต้องขัง ซึ่งรูปแบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในปัจจุบัน คือ ชั้นพื้นฐาน ชั้นเพื่อการแก้ไข และชั้นเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังชั้นพื้นฐาน จะดำเนินการตั้งแต่วันแรกที่รับตัวตามขั้นตอนและวิธีดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว และให้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ต้องขัง เพื่อแบ่งระดับการควบคุมเป็น 4 ระดับ เพื่อประโยชน์ในการวางแผนการปฏิบัติงาน ว่ามีผู้ต้องขังกลุ่มใดที่จัดอยู่ในข่ายต้องควบคุมดูแลเข้มงวด ส่วนการแก้ไข ให้แบ่งเป็น 4 กลุ่ม เพื่อจะได้นำแต่ละกลุ่มไปดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไขและจัดโปรแกรมปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไป

ซึ่งการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง จะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้นั้น จะต้องมีการประสานงานกับฝ่ายอื่น ๆ และจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของเรือนจำทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายควบคุม ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายฝึกวิชาชีพ ฝ่ายพยาบาล รวมทั้งอนุศาสนาจารย์ ร่วมกันดำเนินงานติดตามผลการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เพื่อทราบว่าผู้ต้องขังที่ได้รับการกำหนดตามแผนปฏิบัติดังกล่าว มีปัญหาข้อขัดข้องหรือไม่อย่างไร หากมีปัญหาหรือมีความไม่เหมาะสมเกิดขึ้น ก็จะได้วางแผนปฏิบัติแก่ผู้ต้องขังดังกล่าวใหม่ โดยทำการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังซ้ำ เพื่อกำหนดแผนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขังอย่างแท้จริง หากไม่พบปัญหา ก็ดำเนินการต่อไป และเมื่อผู้ต้องขังใกล้พ้นโทษก็จะนำข้อมูลที่ได้จากแผนปฏิบัติต่อผู้ต้องขังไปเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย หรือให้การอนุเคราะห์แก่ผู้ต้องขังในเรื่องต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละคนต่อไป

ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะทำให้ผู้ต้องขังได้รับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สร้างทัศนคติที่ดีขึ้น ลดการกระทำผิดซ้ำ กระบวนการดังกล่าวทั้งหมดนี้จะทำให้ผู้ต้องขังได้รับการแยกกลุ่มเพื่อการควบคุมและแก้ไขที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อการบริหารงานเรือนจำและทัณฑสถาน

ในทางปฏิบัติพบว่า การดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังยังไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากประสบปัญหาหลายประการ ได้แก่ ปัญหาการขาดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ ปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างทางอาคารสถานที่ ปัญหาการดำเนินงานไม่เป็นระบบและต่อเนื่อง ปัญหาขาดความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ในเรือนจำและทัณฑสถาน ปัญหาผู้บังคับบัญชาไม่ให้ความสำคัญและความสนใจ และปัญหาการขาดวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่ทันสมัยในการปฏิบัติงาน

และจากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับการจำแนก ลักษณะผู้ต้องขังมาบ้างแล้ว แต่ยังคงมีอยู่น้อยมาก ซึ่งจะเป็นการศึกษาถึงทัศนคติที่มีต่องาน จำแนกลักษณะผู้ต้องขังและปัญหาอุปสรรคในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง และเป็นการศึกษากับ กลุ่มประชากรระดับผู้บัญชาการเรือนจำ หัวหน้าฝ่ายจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ และผู้ต้องขัง ในส่วนของการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่จำแนก ลักษณะผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน ยังไม่เคยมีผู้ใดทำการศึกษาไว้ เพราะส่วนใหญ่งาน จำแนกลักษณะผู้ต้องขังถูกมองว่าเป็นงานที่ไม่สำคัญ และภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ คือ การควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี จึงไม่สนใจและให้ความร่วมมือในด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง เท่าที่ควร อีกทั้ง การดำเนินงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังยังไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ เนื่องจาก ประสบปัญหาหลายประการ จึงจำเป็นต้องศึกษาพัฒนาปรับปรุงระบบการดำเนินงานด้านการ จำแนกลักษณะผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยทำการศึกษาความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน ถึงปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน ด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ดังนั้น จากการทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ ผู้ศึกษาสามารถเลือกตัวแปรที่จะทำการศึกษา และกำหนดเป็นกรอบแนวคิดที่จะทำการศึกษา ได้ดังนี้

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ตัวแปรต้น / เหตุ
(Independent Variable)

ตัวแปรตาม / ผล
(Dependent Variable)

